

Strasburg, 7 lipca 2011 r.
wyd. 1
[Inf01erev_2011.doc]

T-PVS/Inf (2011)

KONWENCJA O OCHRONIE GATUNKÓW DZIKIEJ FLORY I FAUNY EUROPEJSKIEJ ORAZ ICH SIEDLISK

Stały Komitet

31. posiedzenie

Strasburg, 29 listopada – 2 grudnia 2011 r.

EUROPEJSKI KODEKS POSTĘPOWANIA W SPRAWIE ZWIERZĄT DOMOWYCH I INWAZYJNYCH GATUNKÓW OBCYCH

Sprawozdanie sporządzili

Keith Davenport i Jim Collins

*Niniejszy dokument nie zostanie rozdany podczas posiedzenia. Proszę zabrać ze sobą niniejszy egzemplarz.
Ce document ne sera plus distribué en réunion. Prière de vous munir de cet exemplaire.*

Sfinansowano ze środków
Narodowego Funduszu Ochrony
Środowiska i Gospodarki Wodnej

*Tłumaczenie sfinansowane ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej*

*Nieniejsze tłumaczenie zostało wykonane na zlecenie Generalnej Dyrekcji Ochrony
Środowiska i nie jest oficjalnym tłumaczeniem Rady Europy.*

Dokument opublikowany za zgodą Sekretariatu Konwencji Berneńskiej.

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE.....	5
1. Uzasadnienie dla Kodeksu.....	5
2. Historia zwierząt domowych w Europie.....	7
3. Znaczenie społeczne i gospodarcze branży zwierząt domowych w Europie oraz związanej z nimi działalności hobbystycznej.....	7
4. Opiekunowie i gatunki zwierząt trzymanyh do towarzystwa.....	7
5. Pochodzenie zwierząt domowych w Europie.....	8
6. W jaki sposób właściciele nabywają zwierzęta domowe?.....	9
7. Zwierzęta domowe jako inwazyjne gatunki obce w Europie.....	10
KODEKS POSTĘPOWANIA.....	15
DO KOGO JEST SKIEROWANY I W JAKIM CELU?.....	15
1. Podnoszenie świadomości na temat inwazyjnych gatunków obcych i problemów, jakie mogą powodować.....	15
2. Promocja komunikatu, że mieszkańcy nie powinni nigdy celowo wypuszczać zwierząt.....	16
3. Podnoszenie świadomości wśród właścicieli co do tego, że wypuszczanie zwierząt często jest okrucieństwem.....	17
4. Zachęcanie wszystkich zainteresowanych stron do zbierania dokładnych informacji na temat sprzedawanych lub wymienianych zwierząt i dbania, aby ich klienci wiedzieli, co otrzymują.....	17
5. Rozwijanie różnych opcji w celu uniknięcia problemu zwierząt, które stają się niechciane, i wspieranie odpowiedzialnych alternatyw dla tych, którzy chcieliby zrzec się własności.....	18
6. Wspieranie świadomości co do tego, które gatunki są na danym obszarze rodzime, a które nie.....	19
7. Podnoszenie znajomości prawa poprzez wyjaśnianie zainteresowanym stronom przepisów w sposób prosty, osadzony w kontekście, aby ułatwić im stosowanie się do nich i zwiększyć stopień przestrzegania prawa.....	19
8. Wspieranie współpracy, partnerstwa i zaangażowania wszystkich zainteresowanych stron w szukanie rozwiązań dla problemu inwazyjnych gatunków obcych.....	21
9. Propagowanie zgłaszania obecności zwierząt domowych na wolności i szybkiej reakcji w takich przypadkach.....	21
10. Wspieranie świadomości problemu inwazyjnych gatunków obcych a Internet.....	22

11. Propagowanie znajomości i stosowania odpowiednich metod zapobiegania ucieczkom zwierząt domowych.....	22
12. Zachęcanie do stosowania odpowiednich technik zmniejszających potencjalną inwazyjność gatunków.....	26
13. Zachęcanie do opracowywania prostych kwestionariuszy, dzięki którym handlujący zwierzętami oraz posiadacze zwierząt będą mogli unikać „nowych” potencjalnie inwazyjnych gatunków.....	26
14. Podnoszenie świadomości na temat globalnego ocieplenia oraz jego wpływu na inwazyjność gatunków	27
BIBLIOGRAFIA	28
ZAŁĄCZNIKI	30
ZAŁĄCZNIK I. Definicja zwierząt towarzyszących	30
ZAŁĄCZNIK II. Krótka historia trzymania zwierząt w Europie.....	32
ZAŁĄCZNIK III. Społeczno-gospodarcze znaczenie posiadania zwierząt w Europie	34
ZAŁĄCZNIK IV. USTAWODAWSTWO	36
ZAŁĄCZNIK V. PRZYKŁADY BIEŻĄCYCH INICJATYW	44
ZAŁĄCZNIK VI. Komentarz na temat DAISIE (Delivering Alien Invasive Species Inventories for Europe) - listy gatunków obcych w Europie i dla Europy	46
ZAŁĄCZNIK VII. Inne propozycje wynikające z konwencji o różnorodności biologicznej sformułowane przez grupę AHTEG	49
A. Umowy z klientem i karty danych	49
B. Pozwolenia i licencje	50
C. Certyfikacja.....	50
D. Trwałe oznaczanie	50
ZAŁĄCZNIK VIII. Biogramy autorów	52

EUROPEJSKI KODEKS POSTĘPOWANIA W SPRAWIE ZWIERZĄT DOMOWYCH I INWAZYJNYCH GATUNKÓW OBCYCH

Autorzy: Keith Davenport i Jim Collins

WPROWADZENIE

Gatunki inwazyjne uznano za drugi, po niszczeniu siedlisk, bezpośredni powód utraty różnorodności biologicznej¹. Uważa się, że inwazyjne gatunki obce mogą kosztować gospodarkę światową aż 5% globalnego PKB (Pimental i in., 2005). Koszt dla państw członkowskich UE, przede wszystkim w kategoriach nie tyle konsekwencji ekologicznych, co kosztów zarządzania czy bezpośrednich skutków gospodarczych, może wynosić aż 12 mld EUR rocznie². Koszty te powodowane są przez różne szkody, w tym – ale bez wątplenia nie tylko – konkurencja z gatunkami rodzimymi i ich wypieranie, co powoduje zmniejszenie lub nawet wyginięcie populacji gatunków rodzimych, a to z kolei prowadzi do chorób i zmniejszenia wartości usług ekosystemowych na danym obszarze.

Zwierzęta domowe (zob. dyskusja na temat zakresu Kodeksu w załączniku I) towarzyszą człowiekowi od tysiącleci. Obecnie w połowie gospodarstw domowych w Europie chowane są zwierzęta pełniące rolę towarzystwa lub ulubieńców. W charakterze zwierząt domowych występują przedstawiciele wielu gatunków z najróżniejszych taksonów (w tym kręgowce – ssaki, ptaki, gady, płazy, ryby, bezkręgowce wodne i lądowe, np. mięczaki, skorupiaki i owady). Trzymanie zwierząt daje jednostkom oraz wspólnotom w całej Europie wiele korzyści w dziedzinie dobrego samopoczucia oraz korzyści gospodarczych i społecznych.

1. Uzasadnienie dla Kodeksu

Wśród 27 państw członkowskich UE brak jednej spójnej czy konsekwentnej polityki wobec zwierząt (w tym domowych), nawet jeżeli kontroli podlega ich import, posiadanie i wypuszczanie na wolność (Miller i in., 2006). Nic nie wiadomo o tym, aby w pozostałych państwach europejskich sytuacja była inna. Niniejszy Kodeks ma dopomóc w ustanowieniu jednolitego, wspólnego standardu zachowań, który umożliwiłby spokojne, dalsze posiadanie zwierząt domowych, a jednocześnie ograniczyłby do minimum wszelkie ryzyko inwazyjności tych zwierząt i powodowania przez nie szkód ekonomicznych bądź ekologicznych.

Pewna niewielka liczba spośród tysięcy trzymanyh jako zwierzęta domowe gatunków stała się w Europie inwazyjna. Według badania w ramach projektu DAISIE (zob. również załącznik VI):

¹ Np. <http://www.cbd.int/invasive/>

² http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/docs/brochures/invasive_green.pdf;
http://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/docs/ias_discussion_paper.pdf

- 9% inwazji gatunków ryb związanych jest z introdukcją odmian ozdobnych³,
- podano 15 gatunków ptaków i 9 gatunków płazów/gadów znajdujących się na listach zwierząt domowych⁴,
- przyczyną 10% inwazji ssaków była ucieczka zwierząt domowych⁵.

Kwestia, czy dane gatunki, które stały się inwazyjne, były zwierzętami domowymi, czy też trzymano je z innych powodów, może być dyskusyjna. Byłoby jednak lepiej, gdyby nie zostały one wypuszczone i nie miały okazji stać się w ogóle gatunkami inwazyjnymi. Kodeks ma na celu podniesienie świadomości opinii publicznej i dostarczenie praktycznych wytycznych w celu zmniejszenia ryzyka, że dany gatunek zwierząt domowych stanie się w Europie inwazyjny.

W Konwencji o różnorodności biologicznej (CBD) szczególny nacisk położono na zwierzęta domowe jako potencjalne inwazyjne gatunki obce. Niedawno, w lutym 2011 r., grupa ekspertów AHTEG (zwana dalej „AHTEG”) spotkała się w celu „omówienia zagrożeń związanych z wprowadzaniem gatunków obcych w charakterze zwierząt domowych do akwariów i terrariów, jako żywą przynętę oraz żywy pokarm”. W niniejszym kodeksie poczyniono próbę włączenia najważniejszych kwestii podejmowanych na obradach AHTEG⁶.

Grupa AHTEG dyskutowała na temat żywej przynęty, zdefiniowanej jako „gatunek zwierząt transportowanych w stanie żywym, używanych w rybołówstwie rekreacyjnym”. W USA⁷ skala handlu takimi gatunkami jest bardzo duża – ponad 1,9 mld ryb zarejestrowanych w statystykach dotyczących akwakultury z 2005 r., nie licząc nieformalnego połowu i wykorzystania. W Europie również, na mniejszą skalę, używa się żywej przynęty. Jazgarz (*Gymnocephalus cernuus*) został wprowadzony do jeziora Loch Lomond w Szkocji przez wędkarzy używających tych ryb jako przynęty⁸. Używanie jako przynęty ryb importowanych lub hodowanych do celów ozdobnych, jeżeli ma miejsce (nawet gdy jest to mały odsetek ryb na przynętę stosowanych w europejskim wędkarstwie) powinno być bardzo stanowczo zwalczane.

Grupa AHTEG zdefiniowała żywy pokarm jako „gatunki, które nie są uznawane za szkodniki roślin, wprowadzane jako pokarm do spożycia przez zwierzęta lub ludzi, którego zagrożenie dla różnorodności biologicznej nie zostało w wystarczającym stopniu wzięte pod uwagę w ramach innych mechanizmów, z wyłączeniem gatunków hodowanych jako zwierzęta gospodarskie, które są zarządzane we właściwy sposób”. Żywy pokarm wykorzystywany jest w niektórych branżach, na

³ Gherardi, F., Gollasch, S., Minchin, D., Olenin, S., i Panov, E. Alien Invertebrates and Fish in European Inland Waters. W: DAISIE, Handbook of alien species in Europe. (wyd. DAISIE) ss. 81-92. Springer, Dordrecht.

⁴ Kark, S. Solarz, W., Chiron, F., Clergeau, P., i Shirley, S (2009) Alien Birds, Amphibians and Reptiles of Europe. W: DAISIE, Handbook of alien species in Europe. (wyd. DAISIE) ss. 105-118. Springer, Dordrecht.

⁵ Genovesi, P., Bacher, S., Kobelt, M., Pascal, M. i Scalera, R. (2009) Alien Mammals in Europe. W: DAISIE, Handbook of alien species in Europe. (wyd. DAISIE) ss. 119-128. Springer, Dordrecht.

⁶ <http://www.cbd.int/doc/meetings/ais/ahteg-ias-02/official/ahteg-ias-02-03-en.doc>, wersja z dnia 14 kwietnia 2011 r.

⁷ http://www.agcensus.usda.gov/Publications/2002/Aquaculture/aquacen2005_12.pdf

http://www.agcensus.usda.gov/Publications/2002/Aquaculture/aquacen2005_11.pdf, oba dokumenty w wersji z dnia 13 kwietnia 2011 r.

⁸ <http://www.scottish.parliament.uk/business/committees/environment/inquiries/aqua/env-aqua-LLTNP.pdf> wersja z dnia 13 kwietnia 2011 r. – zob. odniesienie do introdukcji jazgarza do jeziora Loch Lomond w charakterze przynęty

przykład w hodowli gadów czy w utrzymaniu zwierząt domowych. Zapisy niniejszego kodeksu można odpowiednio stosować do importowania produkcji lub wykorzystywania żywego pokarmu niezależnie od miejsca i czasu jego używania.

Grupa AHTEG z uwagą rozpatrzyła sprawy w kontekście globalnym i rozważyła zapisy Porozumienia w sprawie stosowania środków sanitarnych i fitosanitarnych Światowej Organizacji Handlu (WTO), Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (CITES), Międzynarodowej konwencji ochrony roślin (IPPC) oraz Światowej Organizacji Zdrowia Zwierząt (OIE), których zakres odpowiedzialności obejmował znane lub potencjalne patogeny lub pasożyty powodujące choroby określone przez grupę AHTEG. Porozumienia takie, oraz nakładane na rządy obowiązki, jakie z nich wynikają, należy mieć na uwadze, ale nie powinny one stanowić przeszkody w rozwijaniu i wspieraniu działań dobrowolnych, takich jak kodeksy postępowania w branży na szczeblu regionalnym, krajowym czy lokalnym. Wypuszczanie zwierząt na wolność może mieć charakter przypadkowy lub celowy, i należy wspierać działania, które zachęcać będą do zachowań powodujących, że zdarzenia takie będą mniej prawdopodobne.

2. Historia zwierząt domowych w Europie

Zwierzęta (zarówno gatunki rodzime, jak i importowane z dalekich stron) trzymano w Europie dla towarzystwa przez setki lat (zob. załącznik II).

3. Znaczenie społeczne i gospodarcze branży zwierząt domowych w Europie oraz związanej z nimi działalności hobbystycznej

Około połowa gospodarstw w Europie posiada jakieś zwierzę domowe. Branża handlu tymi zwierzętami oraz zaopatrzenia w sprzęt, karmę i inne towary służące do opieki nad nimi, ma obroty rzędu dziesiątek miliardów euro rocznie. Stwierdzono, że trzymanie zwierząt domowych przynosi ich właścicielom znaczne korzyści zdrowotne (szczegółowe omówienie w załączniku III).

4. Opiekunowie i gatunki zwierząt trzymanyh do towarzystwa

Do opiekunów zaliczają się zarówno właściciele jednej złotej rybki, chomika, myszy czy innych zwierząt w domowych akwariach i klatkach, jak i ci, którzy trzymają tysiące osobników danego gatunku w obszernych zagrodach zewnętrznych dla dużych zwierząt. Niektórzy spośród tych entuzjastów specjalizują się w jednej grupie, inni posiadają zwierzęta z różnych grup.

Na podstawie doświadczenia autorów Kodeksu przedstawiono następujące obserwacje dotyczące liczby gatunków z każdej grupy zwierząt, trzymanyh w Europie jako domowe:

- **Ssaki:** właściciele prywatni w Europie trzymają w niewoli setki gatunków, od względnie popularnych, takich jak chomiki, myszy, szczury domowe, aż po żyrafy czy pantery śnieżne.
- **Ptaki:** mimo że import dzikich ptaków do UE⁹ został zakazany, autorzy niniejszego dokumentu szacują, że w niewoli może przebywać aż 1000 gatunków. Są to najróżniejsze ptaki od kolibrów po strusia, w tym również kolekcje dzikiego drobiu.
- **Gady i płazy:** 2000 gatunków.

⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:084:0007:0029:PL:PDF>

- **Ryby słodkowodne (głównie tropikalne):** 1000 gatunków.
- **Ryby morskie tropikalne:** 1000 gatunków.
- **Bezkęgowce wodne:** (koralowce twarde i miękkie, skorupiaki i mięczaki) 1000 gatunków.
- **Bezkęgowce lądowe:** co najmniej 500 gatunków (w tym skorpiony, biczokodwłokowce, solfugi, ale również chrząszcze, patyczaki, modliszki, kraby lądowe, ślimaki lądowe oraz co najmniej 200 gatunków pajaków).

A zatem w europejskich gospodarstwach w charakterze zwierząt domowych trzyma się co najmniej 7000 gatunków, wiele z nich od długiego czasu.

5. Pochodzenie zwierząt domowych w Europie

Zwierzęta domowe pochodzą zarówno z importu, jak i z hodowli europejskich.

Większość ryb tropikalnych (morskich i słodkowodnych) jest importowanych z wielu krajów spoza Europy. Poddawane są one licznym kontrolom w ramach przepisów zarówno weterynaryjnych, jak i dotyczących zdrowia ryb¹⁰, obejmującym szeroko zakrojoną certyfikację zdrowia i badania weterynaryjne w miejscu importu¹¹. Znaczącym producentem tropikalnych słodkowodnych ryb ozdobnych są Czechy.

Ryby zimnowodne, przeznaczone do stawów ogrodowych, pochodzą zarówno z hodowli w UE, jak i z importu. Najpopularniejsze gatunki w handlu to karp koi (kolorowa odmiana *Cyprinus carpio*) i karaś złocisty (*Carassius auratus*). *C. carpio* (odmiana dzika, nie zaś ozdobna, taka jak karp koi) jest na dużą skalę wykorzystywany w akwakulturze i w ciągu setek lat na dużych obszarach Europy uległ naturalizacji. *C. auratus* jest blisko spokrewniony z *C. auratus gibelio*, który jest gatunkiem rodzimym w niektórych częściach Europy.

Niektóre gatunki małych ssaków, hodowanych w niewoli ptaków, gadów i płazów trafiają do Europy drogą importu, ale większość osobników jest hodowana w niewoli na jej terenie. Odwrotnie jest w przypadku ryb – większość gatunków pochodzi z importu, a tylko niektóre hoduje się w Europie (w szczególności w Czechach).

Wewnątrzunijny transport takich zwierząt podlega, w zależności od wymogów, systemowi alarmowania TRACES¹² oraz dodatkowej certyfikacji zdrowia, określonej dla każdej grupy zwierząt z osobna.

¹⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:328:0014:0056:PL:PDF> DYREKTYWA RADY 2006/88/WE z dnia 24 października 2006 r. w sprawie wymogów w zakresie zdrowia zwierząt akwakultury i produktów akwakultury oraz zapobiegania niektórym chorobom zwierząt wodnych i zwalczania tych chorób (Tekst mający znaczenie dla EOG)

¹¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:337:0041:0075:PL:PDF> ROZPORZĄDZENIE KOMISJI (WE) NR 1251/2008 z dnia 12 grudnia 2008 r. wdrażające dyrektywę Rady 2006/88/WE w zakresie warunków oraz wymagań certyfikacji w odniesieniu do wprowadzania do obrotu i przywożenia do Wspólnoty zwierząt akwakultury i produktów akwakultury oraz ustanawiające wykaz gatunków-wektorów (Tekst mający znaczenie dla EOG)

¹² <https://sanco.ec.europa.eu/traces/> – wymagana rejestracja; alternatywne źródło odnośnych informacji: <http://www.defra.gov.uk/animalh/int-trde/traces/euexports.htm>

6. W jaki sposób właściciele nabywają zwierzęta domowe?

W 2008 r. Stowarzyszenie Producentów Karmy dla Zwierząt Domowych (ang. *Pet Food Manufacturers Association*, PFMA) przeprowadziło badanie w celu określenia źródeł pochodzenia zwierząt domowych w Wielkiej Brytanii¹³. Badanie PFMA obejmowało wszystkie rodzaje zwierząt domowych¹⁴. W poniższej tabeli przedstawiono jego wyniki:

Źródło	% właścicieli¹⁵
Przyjaciel / znajomy / ktoś z rodziny mi dał	29
Schronisko dla zwierząt	26
Sklep zoologiczny / centrum ogrodnicze	21
Renomowana hodowla	10
Ogłoszenie prywatne	10
Ogłoszenie hodowcy / Internet	5
Znalezione jako bezpieczne	3
Z gospodarstwa rolnego	1
Inne	3
Nie wiem	4

Mimo że badanie przeprowadzono w jednym tylko kraju, jego wyniki wskazują, że kodeks musi być skierowany do bardzo zróżnicowanej rzeszy osób zainteresowanych. Dany gatunek może być w sprzedaży w dziesiątkach tysięcy sklepów zoologicznych, ale miliony właścicieli mogą nieformalnie trzymać, sprzedawać lub wymieniać zwierzęta z tego gatunku.

Zwierzęta, które pochodzą ze schronisk lub są znajdowane jako bezpieczne, to głównie koty i psy. Są one również – ale nie w aż tak dużym procencie – gatunkami najczęściej dostępnymi u renomowanych hodowców. Wyniki badania wyraźnie pokazują, że znaczną liczbę zwierząt domowych reklamuje się prywatnie. Kodeks powinien zatem być adresowany do tych mediów, które przyjmują ogłoszenia, oraz w stosownych przypadkach do innych łańcuchów dostaw, takich jak targi zwierząt domowych.

Niepokój budzi ostatnio wykorzystywanie Internetu do handlu zwierzętami. Kwestia ta była tematem wielu raportów na szczeblu globalnym¹⁶ i krajowym (Parrot i Roy, 2009). Niniejszy kodeks może zawierać pewne pozytywne zalecenia, jednak problem jest na tyle złożony, że nie da się go wyczerpująco omówić. Brakuje uzgodnionych protokołów, pomimo odbywających się dyskusji międzybranżowych, w tym z udziałem DEFRA (Departamentu ds. Środowiska, Żywności i Spraw Wsi) oraz grup zajmujących się handlem zwierzętami i opieką nad nimi w Wielkiej Brytanii. W związku z tym, że zmiany w Internecie zachodzą bardzo szybko, ta część kodeksu może się najszybciej dezaktualizować.

¹³ <http://www.pfma.org.uk/images/file/Where%20pets%20were%20from%20all%20pets%2008.pdf>

¹⁴ koty, psy (które są wyłączone spod niniejszego Kodeksu), ryby domowe i trzymane na zewnątrz, króliki, ptaki trzymane w domu, świnki morskie, chomiki, drób domowy, konie i kucyki, żółwie lądowe i wodne, myszokoczeki, węże, jaszczurki i szczury

¹⁵ Suma liczb przekracza 100%, ponieważ niektórzy właściciele podali więcej niż jedno źródło

¹⁶ E-handel gatunkami z listy CITES: <http://www.cites.org/eng/com/SC/58/E58-22.pdf>

7. Zwierzęta domowe jako inwazyjne gatunki obce w Europie

Wypuszczanie przez człowieka zwierząt na wolność poza ich naturalnym obszarem występowania dla różnych celów ma długą historię. Zwierzęta domowe jednak posiada się i trzyma mniej lub bardziej w zamknięciu po to, aby cieszyć się ich oglądaniem, dotykaniami, hodowlą i podobnymi. Właściciele zatem zasadniczo próbują zapobiegać ucieczkom i uwalnianiu zwierząt, jako że pozbawia ich to przyjemności, jaką czerpią z posiadania danego osobnika.

Charakterystyka gatunków zwierząt

Jak już stwierdzono, rozrzut gatunków zwierząt i ich liczba są ogromne. Pochodzą one z najróżniejszych miejsc, od raf koralowych po rosyjską tundrę. Niektóre z tych zwierząt mają wysoką tolerancję na różne rodzaje siedlisk i klimatów, inne natomiast nie znoszą niemal żadnych zmian względem warunków panujących w ich rodzimym środowisku.

W Europie występuje wiele rodzajów klimatu – od subtropikalnego do arktycznego oraz od klimatu atlantyckiego o cechach morskich do kontynentalnego. Jest tu również wiele mikroklimatów. Tak samo szeroki jest zakres rodzajów ekosystemów. Tylko najbardziej tolerancyjne gatunki stanowiłyby zagrożenie inwazją dla wszystkich stref klimatycznych i ekologicznych. Wiele z nich zginęłoby w ciągu kilku minut od wypuszczenia w zimnym klimacie, na przykład gatunki tropikalne.

Niektóre gatunki mogą „ucieć” i przez to zostać wprowadzone do środowiska tylko przez nieuwagę albo dzięki celowej pomocy człowieka. Tropikalne ryby akwariowe nie mogą w żaden inny znany sposób stać się inwazyjne, niż przez celowe działanie. Inne gatunki mają większą szansę ucieczki. Ssaki lub ptaki trzymane w zewnętrznych klatkach i zagrodach mogą z większym prawdopodobieństwem z nich uciec, jeżeli te klatki czy zagrody są źle utrzymane.

Presja propagul (propagule pressure)

Przy założeniu, że środowisko jest przez dany gatunek tolerowane, kluczowym czynnikiem określającym prawdopodobieństwo jego zdomowienia się oraz, po pewnym, zmiennym czasie, potencjalnej inwazyjności, jest presja propagul (zwana również działaniami wprowadzającymi). Gatunki, które się zdomowiły, nie muszą być z definicji inwazyjne, ale gatunki, które stają się inwazyjne, muszą się zdomowić. Na presję propagul składają się zmienne „rozmiar propagul” – liczba osobników wypuszczonych przy danej okazji oraz „liczba propagul” – liczba przypadków wypuszczenia (Lockwood i in., 2005).

U importerów, hodowców i hurtowników z zasady obecna jest zazwyczaj duża liczba osobników, a w niektórych przypadkach, na przykład w handlu rybami ozdobnymi, również gatunków. Jeżeli w takim miejscu wydarzy się ucieczka, może ona objąć sporą liczbę osobników, a zatem rozmiar propagul będzie duży.

Prywatni właściciele z kolei zazwyczaj posiadają jedno zwierzę domowe lub mniejszą liczbę osobników i gatunków, ale oczywiście właściciele tych są w Europie miliony (przynajmniej w przypadku niektórych gatunków). Każde wypuszczenie czy ucieczka to propagula o małym rozmiarze – jeden lub kilka osobników – ale liczba propagul może być większa, ponieważ zachodzi wiele niezauważonych zdarzeń. Na obszarach, gdzie populacja jest rozrzucona, mała liczba osobników wypuszczonych nie stanie się od razu inwazyjna, nawet w sprzyjającym środowisku, z powodu czynników takich jak ograniczone prawdopodobieństwo spotkania innego osobnika w celu rozmnażania, drapieżnictwo czy też, w dłuższej perspektywie czasowej, skutki małej różnorodności

genetycznej i efekt założyciela. Z drugiej strony ucieczki na małą skalę w długim okresie mogą zwiększyć szanse zdomowienia się gatunku inwazyjnego, ponieważ jest to proces podobny do ciągłej migracji osobników do danego obszaru. Teoretycznie logicznym wnioskiem jest, że gatunki, które są w stanie przetrwać i rozmnażać się na wolności, a trzymane w największej liczbie jako zwierzęta domowe, i które najczęściej mogą być wypuszczone lub uciec, stanowią największe ryzyko jako gatunki inwazyjne. Carrete i Tella (2008) doszli jednak do wniosku, że „Paradoksalnie największe sukcesy jako gatunki inwazyjne odnoszą nie najpopularniejsze gatunki ptaków trzymany w klatkach, ale te, które są łapane na wolności, a następnie sprzedawane na rynku obrotu zwierzętami domowymi. Wydaje się, że gatunki hodowane w niewoli utraciły zdolność powrotu do natury”.

W gęściej zaludnionych obszarach miejskich czy też na terenach częściej odwiedzanych rośnie ryzyko inwazyjności wypuszczanych gatunków. Środowisko, do którego są wypuszczane, może jednak być bardzo zmodyfikowane i niezbyt przypominać system naturalny. Mimo że introdukcja takich zwierząt jest niepożądana i często niezgodna z prawem, i należy ją zdecydowanie zwalczać, osobniki takie, nawet jeżeli się rozmnożą, nie spowodują większych szkód, ponieważ w takim miejscu naturalna bioróżnorodność jest niewielka bądź wręcz nie istnieje. W tych warunkach należy się raczej martwić o los wypuszczonych osobników.

Różni właściciele zatem przedstawiają sobą różne ryzyko, zależne też od danego gatunku i miejsca, do którego może on zostać wprowadzony. Nie ma rozwiązania odpowiedniego we wszystkich przypadkach. Kodeks należy stosować w odpowiednim kontekście i z uwzględnieniem specyfiki danego gatunku, rozwiązując problemy dotyczące zagrożeń pojawiających się na każdym obszarze w praktyce.

Inwazyjność gatunków i łatwość, z jaką siedliska mogą ulec inwazji

Aby spowodować problemy ekologiczne, zwierzęta domowe najpierw muszą uciec lub zostać wypuszczone z niewoli. Wypuszczone osobniki, nawet jeżeli się nie rozmnażają, mogą konkurować o terytoria lub zasoby z gatunkami rodzimymi. Aby się zdomowić i rozprzestrzenić, osobniki wypuszczone muszą spotkać się z innymi (zazwyczaj z tego samego gatunku, ale zagrożeniem dla gatunków rodzimych może być również hybrydyzacja, np. w przypadku karasia złocistego – *Carassius auratus*, który może się krzyżować z karasiem pospolitym – *Carassius carassius* (Copp, 2005)). Sukces w inwazji z największym prawdopodobieństwem osiągną gatunki, które mają zdolność do szybkiego rozmnażania, których populacja może szybko rosnąć, szybko się rozprzestrzeniające, komensale człowieka, gatunki rozmnażające się bezpłciowo, o dużej zmienności genetycznej i plastyczności fenotypu (Turlings, 2001)

W teorii, jeżeli klimat jest sprzyjający, każdy gatunek może zasiedlić każde odpowiednie dla niego środowisko, jednak nie zawsze tak się dzieje. Uważa się, że największe prawdopodobieństwo inwazji zachodzi w ekosystemach zaburzonych przez człowieka, ponieważ są tam dostępne niewykorzystane zasoby lub też nie ma gatunków konkurencyjnych bądź drapieżników, albo jest ich niewiele (Perrings, 2001; McNeely, J.A. i in., 2001).

Aby zrozumieć problem gatunków inwazyjnych w danym kraju, trzeba zrozumieć zachowanie ludzi i nauczyć się wywierać na nie wpływ (Perrings 2001). Niniejszy kodeks ma pomóc wszystkim zainteresowanym stronom w zrozumieniu potencjalnego wpływu inwazyjnych gatunków obcych oraz w dołożeniu starań, aby ich działania nie miały zbędnych i niepożądanych konsekwencji dla szerszej społeczności.

Miejsca wypuszczania zwierząt domowych

Zwierzęta mogą być wypuszczane wszędzie, jednak są dowody na to, że wiele z nich wypuszcza się w pobliżu skupisk ludzkich lub uczęszczanych tras (Bringsoe, H., 2006; Fuller i in.). Należałoby się tego spodziewać, ponieważ im więcej ludzi mieszka na danym obszarze, tym większa będzie prawdopodobnie populacja towarzyszących im zwierząt.

Żółwie czerwonołice (*Trachemys scripta elegans*) zazwyczaj są wypuszczane „na terenach obejmujących wody słodkie, uczęszczanych przez ludzi” (Bringsoe, H., 2006). Dalej autor pisze „Są to zwykle różnego rodzaju stawy i jeziora w publicznych parkach miejskich i innych parkach rekreacyjnych, których wartość biologiczna uważana jest za bardzo niską”. Podobnie pisał wcześniej on i inni autorzy na temat obszarów, w których ten gatunek przetrwał: „*T.s. elegans* wypuszczany jest przeważnie na terenach miejskich lub blisko dużych miast”. „Siedliska te różnią się w wielu aspektach od naturalnych. Mają one ogólnie niską wartość biologiczną.” (Bringsoe, H., 2006).

Wypuszczania zwierząt w ten sposób nie można ignorować, ponieważ wiele populacji może się rozprzestrzenić poza obszar introdukcji do sąsiednich, bardziej naturalnych ekosystemów, albo z powodu wrodzonej mobilności danego gatunku, albo w poszukiwaniu nowych terytoriów lub zasobów w miarę powiększania liczebności.

Rzeki i strumienie, często występujące na terenie brytyjskich miast i miasteczek, uważane są za prawdopodobne miejsca wypuszczania niechcianych ryb akwariowych (Arthington i in., 1983; cytowane w: Copp, 2005). Im bliżej drogi lub ścieżki w lasach Epping Forest koło Londynu był położony odtworzony staw (staw, z którego spuszczone wodę, usunięto wszystkie ryby i napełniono z powrotem), tym więcej znajdowano tam ryb ozdobnych (Copp i in., 2005). Stwierdzono również, że im krótszy czas upłynął od odtworzenia stawu, tym większy był stopień introdukcji. Stawy te były oczyszczane z ryb i innych organizmów. A zatem po ich ponownym napełnieniu były dostępne zasoby, a brakowało konkurencji.

Kto wypuszcza zwierzęta domowe? Zwierzęta uwalniane innymi drogami

Bernikla kanadyjska (*Branta canadensis*) została wprowadzona jako ptak ozdobny przez króla Karola II w Londynie w 1665 r., a w Szwecji wprowadzono ją w 1929 r. Od tamtego czasu wprowadzono ją dla celów myśliwskich do Danii, Finlandii, Niemiec, Norwegii, Rosji i Szwecji. W Polsce do dzikiej populacji najwyraźniej wciąż dołączają uciekinierzy z parków i ogrodów zoologicznych. W wielu innych krajach Europy populacje pojawiły się drogą naturalnego rozprzestrzeniania się, wielokrotnego przenoszenia i celowej introdukcji (Jansson i in., 2008).

Szopy pracze (*Procyon lotor*) nie są często spotykanymi zwierzętami domowymi, ale niektóre z nich mogły uciec. Mogły one również uciec z ferm futrzarskich i ogrodów zoologicznych. Jednak pewna liczba szopów najwyraźniej została celowo wypuszczona na wolność. W Rosji wypuszczano je w celu „poprawienia i rekonstrukcji warunków naturalnych” oraz dla zwiększenia zysków z polowań, przypuszczalnie dla futra tych zwierząt. Szop pracz jest obecnie często spotykany w Niemczech i rozprzestrzenił się we Francji, Holandii, Luksemburgu, Belgii, Szwajcarii, Austrii, na Węgrzech, w Czechach, na Słowacji, w Polsce, na Białorusi i na terenie byłej Jugosławii. W Danii, Norwegii i Szwecji czasem znajduje się na wolności szopy pracze, które prawdopodobnie są zbiegłymi zwierzętami domowymi (Bartoszewicz, M., 2006).

Rozmnażające się populacje żaby ryczącej (*Rana catesbeiana*) znajdowano w Belgii, Francji, Niemczech, Grecji, Włoszech, Holandii, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii.

Uważa się, że populacje belgijskie, niemieckie, holenderskie i brytyjskie pochodzą od osobników, które uciekły z ogrodowych stawów. We Francji i Włoszech natomiast żaby te były podobno wypuszczane w celu ich rozmnożenia, aby można je było następnie zbierać w celach konsumpcyjnych. W Grecji i Hiszpanii natomiast przyczyną powstania populacji zadomowionych na wolności były prawdopodobnie ucieczki z ferm żabich (Adrados i in., 2002).

Rybaczy mogą używać ryb ozdobnych jako żywej lub martwej przynęty podczas wędkowania. W Wielkiej Brytanii Stowarzyszenie Branży Ozdobnych Organizmów Wodnych (ang. *Ornamental Aquatic Trade Association*, OATA) wydało zalecenie dla swoich członków o następującej treści: „Żadne żywe zwierzę należące do kręgowców nie powinno być świadomie sprzedawane jako żywy pokarm” – obejmuje to również żywą przynętę¹⁷. Zarybianie, zarówno egzotycznymi gatunkami ozdobnymi, jak i ozdobnymi odmianami gatunków naturalnych, prowadzone jest przez hodowców ryb, ale również z powodów kulturowych lub dla celów wędkarstwa (Copp, 2005).

Introdukcja królików może nastąpić albo na skutek ich trzymania w charakterze zwierząt domowych (zob. przykład Helsinek podany poniżej), albo hodowli na farmach na mięso lub futro. W Islandii króliki, które zbiegły z ferm, konkurują z maskonurami o nory¹⁸, są również doniesienia z innych obszarów Islandii o uciekających królikach domowych.

Właściciele na ogół starają się trzymać swoje zwierzęta domowe w zamknięciu. Jednak takie same lub podobne gatunki gadów, płazów i bezkręgowców mogą zostać przywiezione „na gapę” w towarach takich jak warzywa i banany¹⁹. Tacy „pasażerowie na gapę” mogą uciec w każdym punkcie łańcucha dostaw.

Skutki udomowienia i hodowli selektywnej

Wiele gatunków zwierząt domowych, występujących w największych ilościach, np. królików, myszy, szczurów, papużek falistych, świnek morskich, złotych rybek, karpki koi czy gupików, można uznać za gatunki udomowione. Były one hodowane w niewoli od dawna. Udomowienie to proces, w którym zwierzęta oswoją się lub wybiera ze względu na cechy, które umożliwiają bliski, ciągły kontakt z człowiekiem, takie jak tolerancja na dotyk. Mogą one utracić pewne cechy behawioralne, które zwiększyłyby ich sprawność, a zatem prawdopodobieństwo przetrwania na wolności. Zwierzęta domowe są znajdowane na wolności, ale ich zdolność przeżycia w perspektywie długoterminowej może być wątpliwa. W Hiszpanii stwierdzono, że wychowane w niewoli ptaki nie zadomowiły się (Carrete M i Tella J L, 2008).

Hodowla selektywna doprowadziła, w przypadku wielu gatunków, do powstania całego szeregu odmian. Zmiany będące skutkiem hodowli selektywnej obejmują zmiany pokroju (np. rozmiaru ucha czy płetw, kształtu i rozmiaru ciała), modyfikację koloru i umaszczenia, w tym formy albinotyczne, zmianę długości, rozmieszczenia i rodzaju futra. Można by się spodziewać, że zmiany takie spowodują gorsze przystosowanie osobników do poradzenia sobie na wolności i większą podatność na ataki drapieżników. Jaskrawo ubarwione karasie złociste są bardziej widoczne dla drapieżników, a zatem prawdopodobieństwo ich przeżycia jest mniejsze, niż w przypadku odmian dzikich o brązowym kolorze. Stwierdzono, że czapla siwa ma zwiększoną wrażliwość na kolor

¹⁷ <http://www.ornamentalfish.org/association/code/Code.pdf>, wersja z dnia 13 sierpnia 2009 r.

¹⁸ <http://rafflesia.wwf.or.id/library/admin/attachment/clips/2006-08-07-029-0032-001-05-0903.pdf>

<http://valhalla.ulver.com/fl126/t4228.html> Wersja z dnia 13 sierpnia 2009 r.

¹⁹ Przykład: /Home/UK-News/Deadly-Spider-Spreading-Across-UK-The-False-Widow-Spotted-In-Wiltshire-And-Goucestershire <http://news.sky.com/home/uk-news/article/15284638>

fioletowy i w związku z tym chętniej poluje na bardziej kolorową zdobycz (Odeen i Hastad, 2003; cytowane w: Copp, 2005)). A zatem, mimo że karasie złociste są bardzo zróżnicowane genetycznie i mają szeroki zakres fenotypów, mogą one częściej padać ofiarą drapieżników, jeżeli takowe występują. Gdyby zasada ta sprawdzała się w ogólnym przypadku, wiele mniej płodnych gatunków walczyłoby o przetrwanie, nie mówiąc już o inwazji. Na wyspie Gran Canaria jednak mieszkają rozmnażające się albinotyczne lancetogłowy królewskie (*Lampropetis getulus*) (Pether J i Mateo JA, 2007). Czy jakiś lokalny drapieżnik zmieni dietę, aby wykorzystać ten nowo wprowadzony, widoczny z daleka pokarm, czy też węże powrócą do mniej rzucającego się w oczy typu dzikiego – to się jeszcze okaże. Rozwój tego rodzaju populacji nie musi oznaczać, że gatunek stanie się rzeczywiście inwazyjny, ale może stanowić istotny krok w tym kierunku.

W Helsinkach zadomowiła się populacja ok. 10 000 królików. W populacji początkowej występowała pewna liczba osobników kolorowych, umaszczonych inaczej niż odmiany dzikie, co pozwalało przypuszczać, że populacja pochodzi od wypuszczonych zwierząt domowych. Przez kilkadziesiąt lat ostre zimy przeżywała niewielka grupa, rozmnażająca się latem, aby podczas kolejnej zimy znów zmniejszyć liczebność²⁰. Wydaje się, że ciąg cieplejszych zim przyczynił się do tego, że większa niż poprzednio część populacji dożywała wiosny i letniego okresu rozmnażania. Wielu dziennikarzy zauważa, że populacja szybko powróciła do umaszczenia charakterystycznego dla odmian dzikich oraz przyciągnęła uwagę lokalnych drapieżników. Problem gatunków inwazyjnych staje się na tyle widoczny, że historię tę opisano w prasie międzynarodowej, a nawet w Singapurze²¹.

Proces udomowienia i selektywnej hodowli doprowadził do tego, że wiele z dzisiejszych zwierząt domowych jest gorzej przystosowanych do życia na wolności, a wiele z nich nie jest do tego zdolnych. Właściciele, tworząc dla nich sztuczne środowisko, mogą zapewnić im przetrwanie w niewoli.

²⁰ <http://www.hs.fi/english/article/Wild+rabbits+came+to+the+heart+of+Helsinki/1101981557773>

²¹ http://www.straitstimes.com/Breaking%2BNews/Tech%2Band%2BScience/Story/STISStory_361151.html

KODEKS POSTĘPOWANIA

DO KOGO JEST SKIEROWANY I W JAKIM CELU?

Niniejszy Kodeks postępowania skierowany jest do wszystkich zainteresowanych stron, w tym rządów. Przede wszystkim do podmiotów z branży zwierząt domowych (w tym importerów, hodowców, sprzedawców detalicznych), opiekunów i właścicieli zwierząt. Jeżeli jednak zabraknie aktywnego, pozytywnego zaangażowania, współpracy pomiędzy branżą a innymi zainteresowanymi stronami, w szczególności agencjami rządowymi, skuteczność Kodeksu będzie ograniczona. Te same agencje mogą z pożytkiem stosować niektóre elementy Kodeksu, w szczególności wtedy, kiedy zezwalają na wypuszczanie gatunków nierodzimych dla celów wędkarstwa, walki z komarami czy dla futra, zwłaszcza jeżeli gatunki te mogą również być trzymane w charakterze zwierząt domowych.

Fakt, że zwierzęta domowe pojawiają się na wolności (w środowiskach miejskich, półnaturalnych, naturalnych lub „dzikich”) świadczy o tym, że ludzie mogliby być bardziej ostrożni przy trzymaniu zwierząt. Inna możliwość jest taka, że nie są oni świadomi, iż w wielu krajach celowe wypuszczanie zwierząt na wolność jest nielegalne, lub też nie zdają sobie sprawy z możliwych konsekwencji wypuszczenia dla tych zwierząt lub dla ekosystemu. Niniejszy Kodeks dotyczy tych problemów.

Kodeks postępowania ma na celu podniesienie świadomości w branży i wśród właścicieli oraz opiekunów zwierząt domowych, aby pomóc w złagodzeniu pewnych skutków inwazji gatunków obcych poprzez:

- Wspieranie praktyk pozwalających uniknąć nieuporządkowanego importu nowych gatunków w charakterze zwierząt domowych.
- Wspieranie stosowania najlepszych praktyk oraz unikanie złych praktyk mogących skutkować wypuszczeniem większej ilości zwierząt z gatunków inwazyjnych oraz nowych gatunków do siedlisk naturalnych. W świetle braku w Europie jednolitych ram prawnych dotyczących inwazyjnych gatunków obcych, niniejszy Kodeks ma na celu promocję spójnych, ogólnoeuropejskich standardów zachowań.

Nie jest celem niniejszego Kodeksu wymienić wszystkie potencjalnie szkodliwe skutki pojawienia się inwazyjnych gatunków obcych, które można przywołać podczas kampanii podnoszenia świadomości lub rozpowszechniania informacji.

Stosowanie Kodeksu ma charakter dobrowolny i jego celem jest promowanie poparcia wszystkich zainteresowanych stron dla jego zapisów. Najważniejszym motywem jest zaangażowanie wszystkich zainteresowanych jako kluczowych, wartościowych składowych rozwiązań wszelkich istniejących problemów. Bardzo ważne jest, aby zaangażowanie to utrzymać w miarę upływu czasu, aby uniknąć problemów w przyszłości lub je minimalizować.

1. Podnoszenie świadomości na temat inwazyjnych gatunków obcych i problemów, jakie mogą powodować

Kwestia inwazyjnych gatunków obcych i powodowanych przez nie problemów jest znana od stosunkowo niedawna w gronie względnie małej grupy naukowców i przedstawicieli administracji.

Aby niniejszy Kodeks był skuteczny, należy zwrócić uwagę szerszej populacji zarówno na jego istnienie i poruszane kwestie, jak i na problemy powodowane przez gatunki inwazyjne.

Z powodów związanych zarówno z ochroną środowiska, jak i z dobrem zwierząt, najlepiej byłoby poinformować ludność, że zwierzęta zasadniczo nie powinny być wypuszczane poza swoim miejscem pobytu lub otaczającym ogrodem. W najlepszym interesie wszystkich zainteresowanych jest, aby potencjalne problemy powodowane przez wypuszczanie lub ucieczki zwierząt zostały zrozumiane, i aby spowodowało to odpowiednie zmiany w zachowaniu tam, gdzie to konieczne.

Aby zapewnić wdrożenie spójnych polityk praktycznych, wszyscy decydenci muszą mieć świadomość tych kwestii i brać je pod uwagę. Zdarzają się sprzeczne komunikaty, które utrudniają zadanie, takie jak wypuszczanie przedstawicieli gatunków, które są trzymane w charakterze zwierząt domowych, np. jaskrawo ubarwionych karpki czy szopów pracy, które wypuszcza się lub wypuszczano w przeszłości za pozwoleniem odpowiednich władz w miejscach, które ogół mieszkańców uważa za dzikie. Zamieszanie, które powstaje, oraz brak konsekwencji utrudnia przekonanie ogółu mieszkańców do tego, że oni również nie powinni wypuszczać zwierząt na wolność.

W niedawno przeprowadzonym badaniu podkreślono potrzebę podnoszenia świadomości, wnioskując, że najbardziej efektywna strategia zarządzania obejmuje komunikację ogólną, mającą na celu podnoszenie świadomości w sprawie ochrony środowiska, oraz komunikację bezpośrednią, która ma zwracać uwagę na potencjalne zagrożenia dla środowiska ze strony gatunków wprowadzanych (Teillac-Deschamps i in., 2009).

Branża zwierząt domowych musi odgrywać kluczową rolę w podnoszeniu świadomości, ponieważ dysponuje ona kanałami komunikacji bezpośredniej z wieloma spośród 50% posiadających zwierzęta domowe gospodarstw w Europie.

Agencje rządowe mogą promować podnoszenie świadomości poprzez doradztwo i wsparcie dla branży i podkreślanie roli, jaką odpowiedzialne przedsiębiorstwa grają w szukaniu rozwiązania problemu gatunków inwazyjnych.

Należy znaleźć odpowiednie gazety, w szczególności prasę branżową i hobbystyczną, i przekonać je do w miarę możliwości regularnego zamieszczania artykułów ukazujących zarówno problemy, jak i sposoby ich rozwiązywania.

2. Promocja komunikatu, że mieszkańcy nie powinni nigdy celowo wypuszczać zwierząt

W prawodawstwie wielu państw znajduje się zakaz wypuszczania zwierząt do naturalnego środowiska. W niektórych państwach jest to zakaz generalny, w innych natomiast zależy to od obecności gatunku na tej czy innej liście. Problemem była definicja, czym jest albo nie jest naturalne środowisko. Przekaz niniejszego Kodeksu dla właścicieli i opiekunów zwierząt musi być taki, że z uwagi na problemy związane z ochroną środowiska i dobrem zwierząt nie wolno im wypuszczać na stałe zwierząt poza własnym terenem, chyba że prawo w danym przypadku stanowi inaczej. Etykietowanie i informacja w punkcie sprzedaży, np. w materiałach dotyczących opieki nad zwierzęciem²² i w pojemnikach, w których sprzedaje się zwierzęta lub żywy pokarm, mogą być

²² <http://www.ornamentalfish.org/caresheets/tropical.php> 50 instrukcji dotyczących opieki, z których każda zawiera komunikat:

ważnym elementem służącym osiągnięciu tego celu. Celem tych działań jest stworzenie w świadomości społeczeństwa wizerunku wypuszczania zwierząt jako czynności nieakceptowalnej społecznie.

3. Podnoszenie świadomości wśród właścicieli co do tego, że wypuszczanie zwierząt często jest okrucieństwem

Właściciele zazwyczaj przejmują się dobrem posiadanych przez siebie zwierząt domowych. Niewielu z nich celowo naraziłoby swoje zwierzę na sytuacje niebezpieczne. Jednak jeżeli z jakiegoś powodu nie mogą oni dłużej zajmować się zwierzęciem, mogą wypuścić je na wolność, aby oddać im „wolność”, wierząc, że jest to opcja „humanitarna”. Jednakże „Życie w naturalnym środowisku jest pełne ryzyka, potrzeby nie zawsze udaje się zaspokoić, a ponieważ przeżywają najsilniejsi, to ci mniej silni często cierpią na niedobory żywności, odnoszą rany, chorują i umierają” (CAWC 2003).

Mimo że niektóre osobniki przeżywają, los pozostałych raczej nie jest humanitarny i właściciele powinni być tego świadomi. Branża zwierząt domowych może, a nawet musi odgrywać kluczową rolę w przekazywaniu tego komunikatu i należy ją do tego zachęcić.

4. Zachęcanie wszystkich zainteresowanych stron do zbierania dokładnych informacji na temat sprzedawanych lub wymienianych zwierząt i dbania, aby ich klienci wiedzieli, co otrzymują

Oczywiste jest, że jeżeli sprzedawca nie wie, co klient kupuje, to właściciel raczej nie będzie znał najbardziej odpowiednich sposobów zapobiegania ucieczce czy wypuszczeniu zwierzęcia danego gatunku. Należy się spodziewać, że zwierzęta sprzedane osobie, która straci zainteresowanie lub się nimi rozczaruje, staną się niechciane. Zwiększy to prawdopodobieństwo ich wypuszczenia lub pozwolenia im na ucieczkę z powodu braku chęci lub braku umiejętności zapewnienia im odpowiedniej opieki. Dostarczenie klientowi odpowiednich informacji w punkcie sprzedaży jest również działaniem na rzecz dobra zwierząt.

Sprzedawcy lub hodowcy powinni dostarczać jasnych, dokładnych informacji na temat sprzedawanych zwierząt danego gatunku. Informacje te powinny obejmować: dokładne dane identyfikacyjne²³, charakterystykę behawioralną osobników sprzedawanego gatunku, wskazówki dotyczące opieki (w tym, kiedy to potrzebne, informację na temat bezpiecznego sposobu trzymania zwierzęcia), wszelkie zagrożenia, jakie mogą one stanowić, np. zdolność klucia lub gryzienia, długość życia, rozmiar osobnika dorosłego, płodność i informacje na temat kosztów opieki. Informacje te przyczynią się do dokonywania tylko świadomych zakupów. Należy unikać zakupów „pod wpływem

NIGDY NIE WYPUSZCZAJ DO ŚRODOWISKA NATURALNEGO ZWIERZĄT I ROŚLIN AKWARIOWYCH.

Nigdy nie wypuszczaj do środowiska naturalnego zwierząt ani roślin zakupionych do domowego akwarium. Jest to nielegalne i w przypadku większości gatunków ryb oznacza przedwczesną, a często powolną śmierć, ponieważ nie są one gatunkiem rodzimym dla tego kraju. Zwierzęta i rośliny, które przetrwają, mogą stanowić zagrożenie dla środowiska.

²³ W wielu państwach przepisy dotyczące sprzedaży detalicznej wymagają, aby sprzedawane przedmioty były „zgodne z opisem”, np. dyrektywa 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 maja 1999 r. w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji. Obecnie stosuje się te przepisy do sprzedaży konsumentom przez firmy.

chwili” czy też „impulsowych”, ponieważ mogą one z czasem prowadzić do rozczarowań ze strony właścicieli.

Należy dołożyć wszelkich możliwych starań, aby klienci byli w pełni świadomi, co nabywają. Przykładem może tu być boa dusiciel, mimo że jego inwazja w większej części Europy jest mało prawdopodobna z powodu podatności na zapalenie płuc nawet po krótkiej ekspozycji na niską temperaturę (21°C) (C. Newmann, kom. osobista). Klienci mogą prosić o węże, które dorastają do dużych rozmiarów. Jednak, chyba że są oni doświadczeni i pewni siebie, lepiej byłoby im polecić łagodniejszego pytona birmańskiego (*Python molurus bivittatus*) niż bardziej agresywnego pytona siatkowego (*Python reticulatus*) – osobniki obu tych gatunków, gdy w pełni dorosną, mogą przekroczyć 5 m długości. Alternatywą jest pyton królewski (*Python regius*), który również jest dusicielem, ale łagodnym, i dorasta do niecałych 2 m długości.

Należy dołożyć wszelkich starań, aby osobniki gatunków, które dorastają do dużych rozmiarów w niewoli, trafiały do właścicieli, którzy mają doświadczenie oraz odpowiednie pomieszczenia do opieki nad nimi przez cały oczekiwany okres życia zwierzęcia. Jest to szczególnie ważne w przypadku gatunków, których osobniki sprzedawane są jako stosunkowo niewielkie, niedojrzałe okazy.

W wielu krajach Europy istnieje już wymóg prawny zapewniania osobom kupującym zwierzęta informacji w sklepach zoologicznych²⁴.

5. Rozwijanie różnych opcji w celu uniknięcia problemu zwierząt, które stają się niechciane, i wspieranie odpowiedzialnych alternatyw dla tych, którzy chcieliby zrzec się własności

Zwierzęta, które są przez swoich właścicieli chciane, mogą wydostać się na wolność tylko poprzez ucieczkę – wydarzenie, którego właściciele będą starali się uniknąć. Może być jednak inaczej, jeżeli zwierzę stanie się z jakiegoś powodu niechciane.

Niewątpliwie najlepiej byłoby, gdyby każdy, kto bierze odpowiedzialność za zwierzę, opiekował się nim do jego naturalnej śmierci. Dobrej jakości informacje udzielane w punkcie sprzedaży (jak wspomniano powyżej) mogą w tym pomóc. Wiele organizacji handlowych (zob. załącznik V) i pozarządowych uruchomiło kampanie mające na celu odradzenie ludziom dokonywania zakupów pod wpływem impulsu lub bez wystarczających informacji. Decyzję o nabyciu zwierzęcia należy podejmować na zasadzie świadomego wyboru, a nie przypadkowo albo w charakterze zachcianki.

Jednak nawet w idealnym świecie zdarzałyby się sytuacje, w których właściciel nie mógłby już sprawować opieki nad zwierzętami z powodów od siebie niezależnych, na przykład na skutek zmiany sytuacji domowej, starości czy choroby. Może też zajść sytuacja mniej akceptowalna – niektórzy właściciele, po dokonaniu świadomego zakupu, po prostu tracą zainteresowanie.

Niechciane zwierzęta mogą być w takim przypadku:

²⁴ Przykłady: <http://www.priatelii-zivotinja.hr/index.en.php?id=470> art. 59 ust. 2 chorwackiej ustawy o ochronie zwierząt; Anglia i Walia: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2006/ukpga_20060045_en_1 Animal Welfare Act, 2006 r. Norwegia: <http://www.lovdato.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-19850110-0017.html>; Szwecja: http://www.sjv.se/download/18.b1bed211329040f5080001872/DFS_2005-08.pdf

1. Przyjęte z powrotem przez hodowcę lub sprzedawcę, który zwierzę sprzedał. Wariant ten jednak niesie ze sobą problemy:
 - istnieją zagrożenia natury biologicznej (obecne we wszystkich wymienionych sytuacjach, ale mogą być dostępne inne pomieszczenia, aby im zapobiec, lub też można przyjąć inny sposób poradzenia sobie z zagrożeniem) związane z przyjęciem zwierzęcia, którego historia – czyli pochodzenie patogenów, które mogą one przenosić albo na których działanie były narażone – może być nieznana. Przyjęte z powrotem zwierzęta mogą zarazić przenoszonymi przez siebie chorobami zwierzęta, które są obecne na miejscu. Naleganie, aby hodowcy czy sprzedawcy zwierząt, których pochodzenie jest im dobrze znane, przyjmowali z powrotem sprzedane zwierzęta, można w perspektywie krótkoterminowej uważać za działanie dla dobra tego zwierzęcia. Jednak może to być kosztem dobra setek czy tysięcy zwierząt, które znajdują się na miejscu.
2. Schroniska dla zwierząt i ogrody zoologiczne mogą być zainteresowane opieką nad niechcianymi zwierzętami lub znalezieniem nowego domu dla nich.
3. Przekazane do nowych właścicieli albo przez ich odsprzedaż, albo rozdawanie do odpowiednich domów; należy przy tym udzielić odpowiednich informacji co do długości życia, sposobu opieki i potrzeb (wspomnianych powyżej w przypadku sprzedaży detalicznej).
4. Właściciele, którzy muszą się zrzec własności zwierzęcia z dowolnego powodu, mogą być zmuszeni stawić czoła smutnej prawdzie, że ich działanie oznacza, iż jedyną dostępną opcją jest humanitarna eutanazja. W niektórych krajach jest to niedozwolone bez zgody weterynarza, np. w Niemczech²⁵. Eutanazję powinni przeprowadzać tylko weterynarze lub inny uprawniony, kompetentny personel, i tylko wtedy, gdy jest to dozwolone prawem. Należy sprawdzić, czy proponowana metoda eutanazji jest zgodna z prawem na terenie, na którym ma być ona przeprowadzona.

6. Wspieranie świadomości co do tego, które gatunki są na danym obszarze rodzime, a które nie

Wielu ludzi może nie zdawać sobie sprawy z tego, co na danym obszarze jest gatunkiem rodzimym, a co nie. Zwierzęta niektórych gatunków są tak popularne, że mogą być uznane za rodzime, choć w rzeczywistości są obce. Przykładem jest karaś złocisty (Copp, 2005). Jednak przekaz ten musi być na drugim miejscu po komunikacie, że nie należy wypuszczać na wolność żadnego zwierzęcia domowego. Branża zwierząt domowych powinna aktywnie działać na rzecz podnoszenia świadomości.

7. Podnoszenie znajomości prawa poprzez wyjaśnianie zainteresowanym stronom przepisów w sposób prosty, osadzony w kontekście, aby ułatwić im stosowanie się do nich i zwiększyć stopień przestrzegania prawa

Ustawodawstwo dotyczące wypuszczania zwierząt na wolność (zob. załącznik IV) często jest bardzo skomplikowane. Zwykli ludzie, a w mniejszym stopniu również osoby zajmujące się handlem, mogą tych przepisów nie znać, uważać je za niedostępne oraz trudne do interpretacji. Można

²⁵ <http://bundesrecht.juris.de/tierschg/BJNR012770972.html>

argumentować, że nieznanostwo prawa nie usprawiedliwia jego łamania. Podczas takich dyskusji zwierzęta nadal będą wypuszczane. Niniejszy Kodeks powinien przekazywać właścicielom zwierząt domowych prosty komunikat: zwierząt nie należy nigdy wypuszczać. Wszystkie zainteresowane strony mogą przyczynić się do popularyzacji tego przekazu.

Większość ludzi próbuje przestrzegać prawa, jeżeli je znają, są jednak przykłady nieposłuszeństwa obywatelskiego, omówione skrótowo w niniejszym dokumencie, gdy środki prawne uważane są przez wiele osób, których one dotyczą, za wadliwe lub nieproporcjonalne. Nieznajomość prawa zazwyczaj nie stanowi usprawiedliwienia. Tak samo jednak nie ma usprawiedliwienia dla nieprzekazywania podstawowych informacji dotyczących prawa w sposób jasny i prosty.

Same przepisy i ich egzekwowanie raczej nie mogą skutecznie zapobiegać wypuszczaniu zwierząt. Agencje rządowe nie mają środków na patrolowanie dzień i noc każdego żywopłotu, pola, pobocza drogi, brzegu rzeki, stawu itd.

Podnoszenie świadomości powinno przyczynić się do lepszej znajomości i zrozumienia istniejącego prawa przez szerszy ogół mieszkańców oraz do przestrzegania go w większym stopniu poprzez wpływanie na postrzeganie zjawiska porzucania i wypuszczania zwierząt bądź pozwalania im na ucieczkę jako nieakceptowalnego społecznie.

Jak już stwierdzono, grupa AHTEG uznała, że jej mandat obejmuje również choroby. Podnoszenie świadomości powinno zatem obejmować również ustawodawstwo dotyczące chorób. Niektóre gatunki są objęte obszernym ustawodawstwem na szczeblu regionalnym i krajowym, np. ryby. Niniejszy akapit nie przedstawia wyczerpującej analizy całego ustawodawstwa na ten temat, a jedynie jego krótki przegląd. W UE obowiązuje dyrektywa w sprawie zdrowia ryb²⁶, która dotyczy między innymi listy problematycznych chorób (zarówno egzotycznych, jak i obecnych w UE), kontroli transportu, certyfikatów zdrowia i przepisów regulujących szybką reakcję na pojawiające się choroby. Jest to dyrektywa względnie nowa i dotyczy przede wszystkim zagrożeń. „Uniwersalna” dyrektywa 92/65/EWG, tzw. dyrektywa BALAI, została opisana jako ramy dla zasad handlu żywymi zwierzętami i plazmą zarodkową pomiędzy państwami członkowskimi UE, jak również importu z krajów trzecich, dotyczące gatunków, które nie były objęte innym ustawodawstwem unijnym. W praktyce dyrektywa BALAI ma zastosowanie do zwierząt trzymanyh w celu ich wystawiania, dla edukacji, w ramach programów zachowawczyh i badawczyh, oraz do zwierząt laboratoryjnych. Zawiera ona przepisy dotyczące chorób takich jak ptasia grypa, ornitoza i wścieklizna²⁷.

W przypadkach zagrożeń dla zdrowia ludzkiego można wprowadzić prawo, np. dotyczące psieków preriowych i ospy małpiej²⁸.

Wielu chorób mających znaczenie dla zdrowia ludzkiego można uniknąć, stosując na co dzień środki zdroworozsądkowe, takie jak mycie rąk po dotykaniu zwierzęcia, w szczególności przed jedzeniem, piciem, paleniem, opatrywaniem ran; mycie zwierząt czy ich misek poza miejscami, w których przygotowuje się żywność, itp. Rządy i grupy branżowe zapewniają informacje w tych sprawach. Agencja Ochrony Zdrowia (ang. Health Protection Agency) w Wielkiej Brytanii na

²⁶ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:328:0014:0056:pl:PDF>

²⁷ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:03:13:31992L0065:PL:PDF>

²⁸

<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=285343:cs&lang=pl&list=285343:cs,&pos=1&page=1&nbl=1&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte>

przykład wydaje wytyczne dotyczące obchodzenia się z gadami²⁹, ale podane tam zasady można zastosować do dotykania każdego zwierzęcia i opieki nad nim.

8. Wspieranie współpracy, partnerstwa i zaangażowania wszystkich zainteresowanych stron w szukanie rozwiązań dla problemu inwazyjnych gatunków obcych

Zachęca się rządy wszystkich szczebli, organizacje pozarządowe, sektor prywatny i osoby spośród ogółu mieszkańców do zaangażowania w szukanie rozwiązań dla zagrożeń, jakie przedstawiają sobą inwazyjne gatunki obce, i przeciwdziałanie im. Wszystkie sektory przyczyniły się do powstania tego problemu i wszystkie powinny zostać zaproszone do odegrania roli w jego rozwiązywaniu, jako równorzędni partnerzy. Zapewni to zaangażowanie wiedzy praktycznej i doświadczenia, jak również wiedzy naukowej, we wszelkie realizowane programy czy inicjatywy. Takie partnerskie podejście należy stosować na wszystkich szczeblach, od rozwijania nowego prawodawstwa po inicjatywy lokalne obejmujące działania praktyczne.

Wszystkie zainteresowane strony muszą uważać realizację niniejszego Kodeksu za zdecydowaną demonstrację chęci współpracy bądź czynnego udziału w szukaniu rozwiązań dla problemów inwazyjnych gatunków obcych i realizacji tych rozwiązań. Aby niniejszy Kodeks odniósł skutek, kluczowe jest, aby stanowcze zaangażowanie przedsiębiorstw i jednostek w jego stosowanie znalazło publiczne uznanie i aby doceniono kluczową rolę tego zaangażowania w rozwiązywaniu problemu inwazyjnych gatunków obcych. Takie pozytywne wzmocnienie preferowanych zachowań najprawdopodobniej przyniesie pożądane efekty.

Konstruktywne zaangażowanie prasy może zapobiec pojawianiu się artykułów, które mogą spowodować skutki najmniej pożądane. Artykuły, w których przedstawia się potencjalnie inwazyjne gatunki zwierząt domowych w taki sposób, że ich właściciele zaczynają się niepotrzebnie obawiać o swoje bezpieczeństwo, mogą spowodować wypuszczanie zwierząt, czego właśnie należy unikać – przykładem mogą być nagłówki, które się pojawiły niedawno: „Mordercze wiewiórki mogą zaatakować Wielką Brytanię”³⁰.

9. Propagowanie zgłaszania obecności zwierząt domowych na wolności i szybkiej reakcji w takich przypadkach

Członkowie ogółu, a także wszystkie zainteresowane strony, powinni być zachęceni do zgłaszania przypadków zwierząt domowych zbiegłych z niewoli bądź obecnych w naturalnym środowisku. Jeżeli spotkania ze zwierzętami domowymi na wolności dopiero się zaczynają, ich populacja jest zazwyczaj niewielka. Stają się one często ośrodkiem zainteresowania ogółu lub naukowców. Przykładem jest zainteresowanie wzrostem populacji królików w Helsinkach i populacji papug z gatunku *aleksandretta* obroźna w Londynie. Gdyby pierwsze osobniki zostały zgłoszone odpowiednim władzom od razu, kontrola byłaby możliwa, zanim mieszkańcy się do nich przywiązali. Działania eksterminacyjne w miarę wzrostu populacji stają się coraz trudniejsze z politycznego punktu widzenia³¹.

²⁹ http://www.hpa.org.uk/web/HPAweb&HPAwebStandard/HPAweb_C/1239264199921

³⁰ <http://www.thesun.co.uk/sol/homepage/news/2548886/Killer-chipmunks-could-invade-UK.html>

³¹ <http://www.thisislondon.co.uk/news/article-23389796-details/Cull+of+the+parakeets/article.do>

10. Wspieranie świadomości problemu inwazyjnych gatunków obcych a Internet

Handel w Internecie pozostaje jak dotąd w większości nieuregulowany. Poniżej znajdują się sugestie wytycznych co do najlepszych praktyk dla wszystkich zainteresowanych.

Najważniejsze jest wymaganie, aby na stronach internetowych:

- Wskazany był kraj, w którym są one zamieszczone, oraz aby podawano tam (z możliwością przedstawienia dokumentów potwierdzających) kraj pochodzenia wszystkich zwierząt wystawionych na sprzedaż.
- Dokładnie identyfikowano zwierzęta na sprzedaż.
- Przypominano klientom o sprawdzaniu wszystkich zasad importu (np. CITES, kontrole zdrowia i inne) w kraju, do którego zwierzę ma być zabrane (jeżeli jest inny niż kraj pochodzenia). Tam, gdzie to możliwe, należy im to ułatwić poprzez umieszczenie rozwijanych menu zawierających odniesienia do oficjalnych źródeł informacji.
- Zadbano, aby informacje, o których była mowa powyżej w odniesieniu do sprzedawców detalicznych, były dostępne dla klientów.

11. Propagowanie znajomości i stosowania odpowiednich metod zapobiegania ucieczkom zwierząt domowych

Niezależnie od gatunku jest pewne, że jeżeli zwierzę nie zostało wypuszczone na zawsze lub nie pozwolono mu uciec, nie może ono stanowić zagrożenia inwazją. Przekaz ten zawarty jest w komunikacie KE COM(2008)789³², w którym stwierdzono „Problemy związane z gatunkami nierodzimymi zasadniczo pojawiają się w momencie wydostania się tych gatunków z miejsc, w których pozostają pod kontrolą i są ograniczone barierami fizycznymi. Rośliny ozdobne, zwierzęta, w tym również zwierzęta domowe nie będą stwarzały problemów jeśli pozostaną w ogrodach, akwariach, lub domach.”

A zatem najważniejszym elementem niniejszego Kodeksu jest podnoszenie świadomości co do tego, że wszystkich właścicieli (zarówno prywatnych opiekunów, jak i osób zajmujących się handlem) należy zachęcać odpowiednio do podjęcia wszelkich starań, aby dopilnować bezpiecznego zamknięcia wszystkich zwierząt domowych i ich nie wypuszczać.

Sposoby trzymania zwierząt

Miejsce i sposób trzymania zwierząt w dużej części decydują o środkach koniecznych dla zapobieżenia ich ucieczkom. Zwierzęta trzyma się albo w domu (zazwyczaj w klatkach, akwariach czy terrariach), albo na zewnątrz, przede wszystkim w zamkniętych strukturach, takich jak ptaszarnie i zagrody. Szczegółowy opis wszystkich metod zapobiegania ucieczkom wykracza poza zakres niniejszego Kodeksu.

³² COM(2008) 789 wersja ostateczna – Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – W kierunku strategii UE w sprawie gatunków inwazyjnych [SEC(2008) 2887 i SEC(2008) 2886] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0789:FIN:PL:PDF>

Właściciele powinni być przygotowani na powiadomienie odpowiednich władz w razie ucieczki zwierzęcia, aby umożliwić w razie potrzeby szybką reakcję. W ten sposób biorą oni udział w rozwiązywaniu potencjalnego problemu, o ile tylko mogą dowieść, że dołożyli wszelkich rozsądnych starań, aby zwierzęta bezpiecznie zatrzymać.

Jeżeli zwierzę trzymane **pod dachem** zostanie wypuszczone z bezpiecznych miejsc zamknięcia (odpowiednich do gatunku: ptaki w klatkach lub domowych ptaszarniach, małe ssaki w klatkach, gady w bezpiecznych wiwariach, płazy i bezkręgowce w bezpiecznych terrariach), właściciel powinien upewnić się, że wszystkie otwory, takie jak okna, drzwi, otwory wentylacyjne i wloty kominowe, są zamknięte lub zabezpieczone siatkami lub ekranami w celu zapobieżenia ucieczce. Właściciele powinni pamiętać o tym, że zwierzęta mogą przecisnąć się przez dziury, które wydają się dla nich za małe. Pod dachem można trzymać wszelkie rodzaje zwierząt, w tym ssaki, ptaki, gady, płazy, ryby i bezkręgowce (np. pająki, patyczaki i skorpiony). Dla niektórych gatunków ucieczka zawsze jest trudna, na przykład płazy mogą umrzeć na skutek wysuszenia, poruszając się po chłonnych powierzchniach, takich jak wykładzina dywanowa. Wiele zwierząt domowych należy do gatunków tropikalnych i w razie ucieczki ich przetrwanie jest mało prawdopodobne, tym mniej, im dalej na północy Europy przebywają. Ponadto:

- Nigdy nie należy wylewać do naturalnych zbiorników wody z akwariów (lub ze stawów dla ryb, oraz w szczególności płazów, trzymanych na zewnątrz). Wodę taką należy wylewać albo do kanalizacji ściekowej (nie do kanałów burzowych), albo na obszarze odległym od naturalnych zbiorników wodnych, tak aby szybko wsiąkła w grunt.
- Przy wyrzucaniu roślinności, np. ze zbioru owadów, należy zachować szczególną ostrożność i upewnić się, że razem z nią nie wyrzucą się jaj ani larw. Odpady z takich zbiorów najlepiej jest wyrzucać w zamkniętych torbach lub pojemnikach.

Zwierzęta domowe trzymane **na zewnątrz** należy szczególnie zabezpieczać, ponieważ, nawet jeżeli mają one cieplejsze miejsca do spania, są do pewnego stopnia lub całkowicie przystosowane do lokalnych warunków środowiskowych, mają one również bezpośredni dostęp do środowiska zewnętrznego. Inne kwestie dotyczące zagrod dla zwierząt:

- Klatki powinny być tak skonstruowane, aby zapobiegać ucieczce. Należy je regularnie sprawdzać, aby upewnić się, że nie wystąpiły uszkodzenia takie jak nadgryzienie, oraz że wszystkie siatki, pręty i zamki pozostają w dobrym stanie.
- Klatki i ptaszarnie należy zabezpieczyć odpowiednimi siatkami, aby zapobiec ucieczce zwierząt. Należy tu brać pod uwagę zarówno zwierzęta danych gatunków, które mogą chcieć wydostać się na zewnątrz, jak i lokalne drapieżniki, które mogą próbować dostać się do środka i pozostawić dziury w płotach itp., które umożliwiłyby ucieczkę.
- Zagrody zewnętrzne należy budować tak, aby wytrzymały wszystkie rodzaje pogody, których można się spodziewać na miejscu, np. wiatr i śnieg.
- Aby zapobiec zarówno ucieczkom, jak i dostawaniu się zwierząt dzikich do środka (zazwyczaj drapieżników i padlinożerców takich jak lisy i borsuki) należy zakopać drucianą siatkę lub inny materiał o odpowiedniej odporności w rowku o głębokości co najmniej 30 cm tak, by wchodził pionowo w grunt, a pas o szerokości co najmniej 30 cm leżał poziomo w kierunku na zewnątrz zagrody, równoległe do powierzchni. Zapobiegnie to przekopywaniu się zwierząt pod siatką. Niewiele z nich jest w stanie domyślić się, że muszą kopać dalej od płotu, aby

przedostać się pod tak ułożoną siatką. Innym sposobem jest wyłożenie zagrody twardego materiałem.

- Należy zastosować podwójne drzwi z przestrzenią lub przedsionkiem pomiędzy nimi, tak aby zawsze co najmniej jedno z nich było zamknięte, celem uniknięcia nieumyślnego wypuszczenia lub ucieczki, w szczególności jeżeli chodzi o szybko poruszające się lub latające gatunki.
- Zagrody muszą być tak skonstruowane, aby zwierzęta wspinające się bądź latające nie były w stanie uciec górą.

Niezależnie od rodzaju zastosowanej zagrody wyżej wymienione warunki ogólne muszą mieć zastosowanie dla wszystkich gatunków zależnie od potrzeby, a w przypadku opisanych poniżej grup można zastosować środki dodatkowe.

- ***PTAKI***

Obrączkowanie może ułatwić ptakom powrót dzięki identyfikacji właścicieli i miejsca ich zamieszkania.

Swobodne loty

Niektórzy właściciele pozwalają ptakom na latanie wolno, zakładając, że powrócą one do klatki lub ptaszarni. Muszą oni być przygotowani na wzięcie odpowiedzialności za ucieczki. Szczególnie dużym ryzykiem jest pozwalanie grupom ptaków tego samego gatunku i różnej płci na swobodne latanie, ponieważ jest to grupa, która może się rozmnażać. Należy w szczególności zniechęcać do takich praktyk w przypadku, gdy dany gatunek jest zdolny do przetrwania ekstremalnych warunków pogodowych występujących w lokalnym klimacie. W niektórych krajach praktyka taka może być nielegalna już teraz – w takim przypadku należy ten fakt wyraźnie ogłosić.

Ograniczanie zdolności latania

Aby na stałe lub czasowo ograniczyć zdolność ptaków do latania, stosuje się dwie metody. Obszar, na którym można trzymać ptaki, staje się w takim przypadku znacznie większy niż w przypadku ptaków swobodnie latających, ponieważ wystarczy go ogrodzić zamiast całkowicie zamknąć (tzn. przykryć siatką na całym obszarze).

Przycinanie skrzydeł

Procedura ta polega na przycięciu lotek pierwszego rzędu. Przycięte pióra ulegają naturalnej wymianie podczas kolejnego pierzenia. Procedura ta nie musi wiązać się z całkowitym pozbawieniem zdolności latania, może jedynie zmniejszyć wysokość i prędkość, jaką ptak może osiągać. Technika ta również umożliwia trzymanie ptaków w otwartych zagrodach. Jednak po odrośnięciu piór, o ile nie zostaną one ponownie przycięte, ptaki znów mogą uciekać. W zbiorowiskach składających się w całości z ptaków jednego gatunku lub zawierających wiele takich osobników monitorowanie odrastania piór i ich przycinanie w miarę potrzeby jest szczególnie ważne.

Kopiowanie skrzydeł

Kopiowanie skrzydeł, czyli usuwanie kości śródrezcza i paliczka z jednego skrzydła w młodym wieku, jest kontrowersyjną w niektórych krajach metodą gwarantującą, że ptaki nie uciekną z niewoli.

W niektórych państwach, np. w Wielkiej Brytanii³³, jest to legalne, ale nie we wszystkich, np. w Niemczech nie jest³⁴, za wyjątkiem sytuacji szczególnych. Największe grupy działające na rzecz ochrony środowiska bardzo mocno forsowały kopiowanie skrzydeł w celu zapobiegania ucieczkom i spełniania w ten sposób krajowych i międzynarodowych zobowiązań prawnych. Twierdziły one również, że praktyka ta jest nieodwracalna, ale nie zagraża wzrostowi, przetrwaniu ani zdolności reprodukcyjnej kopiowanych ptaków.^{35 36 37} Grupy te uważają, że ta metoda ograniczania zdolności lotu na stałe pozwala na spełnianie szeregu krajowych i ogólnoeuropejskich wymogów prawnych.

- **GADY**

Gady, które są trzymane na zewnątrz, to zazwyczaj gatunki europejskie przebywające w zagrodach. Zagrody takie muszą mieć gładkie ściany i nawis lub być całkiem przykryte.

Żółwie mają skłonność do kopania. Jeżeli z uwagi na osiadły tryb życia trzymane są one w otoczonym płotem ogrodzie, należy sprawdzać płot, zazwyczaj codziennie, w poszukiwaniu śladów żółwi przekopujących się pod nim.

Jeżeli żółwie wodne trzymane są w otwartym stawie, należy wokół niego ustawić barierę, np. z mocnego, pionowo ustawionego polietylenu, przez którą nie będą mogły przejść ani przekopać się pod spodem. Barierę tę należy sprawdzać regularnie – zazwyczaj nie rzadziej niż raz w tygodniu – w poszukiwaniu uszkodzeń i rozdarć.

- **PŁAZY**

Jeżeli trzymane są w stawie, należy go otoczyć barierą, np. z pionowo ustawionego polietylenu, przez którą nie będą mogły przejść ani przekopać się pod spodem. Barierę tę należy sprawdzać regularnie, nie rzadziej niż raz w tygodniu, w poszukiwaniu uszkodzeń i rozdarć.

- **RYBY**

Ryb ozdobnych nie należy wpuszczać do:

- naturalnych stawów, jezior, strumieni i rzek.
- stawów ogrodowych, które mają jakiegokolwiek połączenia z naturalnymi stawami, jeziorami, strumieniami i rzekami.

Wodę ze stawu, w którym mieszkały gady, płazy lub ryby, należy spuszczać do kanalizacji ściekowej (nie burzowej) lub pozwolić jej wsiąknąć w grunt w pewnej odległości od naturalnych zbiorników wodnych.

³³ http://www.opsi.gov.uk/si/si2007/uksi_20071100_en_1

³⁴ <http://bundesrecht.juris.de/tierschg/>

<http://www.bmelv.de/SharedDocs/Rechtsgrundlagen/T/Tierschutzgesetz.html>

³⁵ <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200405/cmselect/cmenvfru/52/4091509.htm> Select Committee on Environment, Food and Rural Affairs Minutes of Evidence

³⁶ <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200405/cmselect/cmenvfru/52/52we57.htm>

³⁷ <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200405/cmselect/cmenvfru/52/52we57.htm>

12. Zachęcanie do stosowania odpowiednich technik zmniejszających potencjalną inwazyjność gatunków

Osobniki wysterylizowane są niezdolne do rozmnażania. W związku z tym szkody, jakie mogą wyrządzić, jeżeli uciekną lub zostaną wypuszczone, są stosunkowo ograniczone. Zaleca się jednak skorzystanie z porady właściwego organu weterynaryjnego w danym kraju w kwestii zastosowania najlepszych praktyk. Porady mogą być inne dla każdego gatunku oraz w zależności od jego stanu fizjologicznego i wielkości. Opinia weterynaryjna może ulegać cyklicznym zmianom oraz może różnić się w zależności od kraju, w którym jest wydawana.

Jeżeli nie zamierza się hodować określonego gatunku, można rozważyć trzymanie pojedynczych osobników lub grup tej samej płci. Nie jest to jednak właściwe rozwiązanie w przypadku wszystkich gatunków, a przy podejmowaniu takiej decyzji należy przede wszystkim uwzględnić dobrostan zwierzęcia. Konsultacja z weterynarzem lub specjalistą może się okazać niezbędna.

13. Zachęcanie do opracowywania prostych kwestionariuszy, dzięki którym handlujący zwierzętami oraz posiadacze zwierząt będą mogli unikać „nowych” potencjalnie inwazyjnych gatunków

Większość z tysięcy gatunków zwierząt domowych w Europie towarzyszy człowiekowi od dziesięcioleci, a niektóre od wieków. Właściciele takich zwierząt trzymają ich różne ilości. W związku z tym, bez względu na to czy z perspektywy czasu było to wskazane czy nie, ich potencjalna inwazyjność została sprawdzona. To, które gatunki są wprowadzane do obrotu (bez względu na to, czy po raz pierwszy czy nie), zależy od decyzji o zakupie. Jeżeli podczas podejmowania takich decyzji uwzględnia się inwazyjność nowych gatunków, można uniknąć zakupu nowych problematycznych gatunków.

Istnieje szereg wysoce specjalistycznych narzędzi służących do przewidywania potencjalnej inwazyjności roślin (np. Pheloung 1999 oraz Wytyczne EPPO w sprawie informacji wymaganych do przeprowadzenia analizy zagrożenia szkodnikami³⁸⁾³⁹ oraz ryb (Copp, 2005 a).

Takie szczegółowe narzędzia mogą być przydatne, jeżeli dysponuje się zasobami niezbędnymi do przeprowadzenia pełnej oceny ryzyka. Bardziej odpowiednim rozwiązaniem może być jednak opracowanie przez zainteresowane strony oceny ryzyka charakterystycznej dla danego taksonu składającej się z 5-10 pytań stosowanej w celu przeprowadzenia oceny gatunku, którego zakup jest rozważany po raz pierwszy. Przykładowo, gatunek ryb żyjący w warunkach tropikalnych nie zadomowi się w większości krajów europejskich. Może to wpłynąć na decyzję o zakupie, przez co nie dojdzie do transakcji, a dalsze inwestowanie w przeprowadzenie oceny ryzyka nie będzie konieczne. Jeżeli powyższe narzędzia będą wspólnie opracowywane rozwinięciem poczucia zrozumienia i zaufania. Co więcej, współpraca pomiędzy instytucjami rządowymi a zainteresowanymi stronami zapewni pełną i skuteczną komunikację ryzyka, bez której ocena ryzyka pozostaje procesem teoretycznym, a nie praktycznym narzędziem.

³⁸ http://archives.eppo.org/EPPOStandards/PM5_PRA/pm5-01-e.doc Guidelines on pest risk analysis check-list of information required for pest risk analysis (pra) Pm 5/1(1) english

³⁹ Chociaż oba te przykłady dotyczą roślin, istnieje wiele zasad, które można zastosować podczas opracowywania kwestionariuszy dotyczących gatunków zwierząt.

14. Podnoszenie świadomości na temat globalnego ocieplenia oraz jego wpływu na inwazyjność gatunków

Według Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (IPCC) „ocieplenie klimatu jest jednoznaczne” a „wiele systemów przyrodniczych odczuwa skutki zmiany klimatu o charakterze regionalnym”. Zgodnie z wynikami analizy zbiorów danych zebranych w latach 1970-2004, odnotowano 28 115 zmian w systemach biologicznych, z czego 89% wiązało się z ociepleniem klimatu. Do skutków globalnego ocieplenia przewidywanych na terenie Europy należą bardziej suche i gorące warunki w południowej części kontynentu oraz wycofywanie się linii lodowca i śniegu⁴⁰.

Zmiany w Prądzie Zatokowym (północnoatlantycka cyrkulacja termohalinowa), chociaż trudne do przewidzenia, mogą powodować spowolnienie procesu ocieplania lub ochłodzenia w niektórych częściach Europy. Z badań przeprowadzonych przez brytyjskie Biuro Meteorologiczne wynika, że do 2100 r. siła Prądu Zatokowego może zmaleć o 25%. Przewiduje się jednak, że globalne ocieplenie będzie silniejsze od jakichkolwiek ochłodzeń⁴¹.

Takie zmiany będą prawdopodobnie powodować przesunięcie warunków klimatycznych na północ. W związku z tym gatunki, a w rezultacie całe ekosystemy, również będą musiały migrować. Zmiany te mogą prowadzić do powstawania obciążeń ekologicznych ułatwiających zadomowienie się gatunków inwazyjnych.

Jak określono we wnioskach z wyżej wymienionego sprawozdania IPCC, „reagowanie na zmianę klimatu pociąga za sobą interaktywny proces zarządzania ryzykiem obejmujący politykę łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej, przy uwzględnieniu szkód powstałych w wyniku zmiany klimatu, dodatkowych korzyści, zasad zrównoważonego rozwoju, równość oraz postaw wobec ryzyka”. Niniejszy kodeks należy poddawać regularnym przeglądom oraz dostosowaniom, aby mógł stanowić mechanizm dynamicznego reagowania na zmiany rzeczywiste lub przewidywane, np. dzięki programowi CLIMEX⁴².

Dodatkowe propozycje grupy AHTEG omówiono w załączniku VII. Każda z tych propozycji może zostać uwzględniona w całościowej polityce dotyczącej zwierząt domowych jako gatunków inwazyjnych. Według grupy AHTEC, każdą z nich trzeba jednak przeanalizować, aby zapewnić jej najbardziej odpowiednie i skuteczne zastosowanie.

⁴⁰ Climate Change 2007: Sprawozdanie podsumowujące “Summary for Policy Makers” http://www.ipcc.ch/pdf/assessmentreport/ar4/syr/ar4_syr_spm.pdf accessed September 24 2009

⁴¹ <http://www.idea.gov.uk/idk/core/page.do?pageId=9574626> accessed September 24 2009

⁴² <http://www.hearne.com.au/products/climex/edition/climex3/>

BIBLIOGRAFIA

- Adrados, L.C., Briggs L. (red) (2002): Study of the application of the EU wildlife trade regulations in relation to species which form an ecological threat to EU fauna and flora, with case studies of American bull frog (*Rana catesbiana*) and red-eared slider (*Trachemys scripta elegans*). Raport badawczy dla Komisji Europejskiej. Amphi Consult, Dania.
- Bartoszewicz, M. (2006): NOBANIS - Invasive Alien Species Fact Sheet -*Procyon lotor* - Źródło: internetowa baza danych Północnoeuropejskiej i bałtyckiej sieci inwazyjnych gatunków obcych - NOBANIS www.nobanis.org, data dostępu 11/08/2009
- Bringsoe, H. (2006): NOBANIS - Invasive Alien Species Fact Sheet - *Trachemys scripta*. - Źródło: internetowa baza danych Północnoeuropejskiej i bałtyckiej sieci inwazyjnych gatunków obcych - NOBANIS www.nobanis.org, data dostępu 11/08/2009.
- Carrete M, Tella J L (2008) Wild-bird trade and exotic invasions: a new link of conservation concern? *Frontiers in Ecology and the Environment* ; tom 6 nr 4 s. 207-211
- CAWC (2003) Report on the welfare of non-domesticated animals kept for companionship, Pet Welfare Council, 2003 s. 50. <http://www.cawc.org.uk/sites/default/files/CAWCRepNDA.pdf>
- CBD (2002) Konwencja o różnorodności biologicznej. Decyzja Konferencji Stron VI/23 (2002) w sprawie gatunków obcych zagrażających ekosystemom, siedliskom lub gatunkom, której załącznik określa podstawowe zasady zapobiegania, wprowadzania i łagodzenia oddziaływań takich gatunków obcych (dostępna na stronie: www.cbd.int).
- CBD (2006) Konwencja o różnorodności biologicznej. 8 decyzja Konferencji Stron VIII/27 (2006) w sprawie gatunków obcych zagrażających ekosystemom, siedliskom lub gatunkom (art. 8 lit. h): dalsze uwzględnianie braków i niezgodności w międzynarodowych ramach regulacyjnych. <http://www.cbd.int/decision/cop/?id=11041>
- Fuller P.L., Nico L.G., Williams, J. D. Non-indigenous Fishes Introduced into Inland Waters of the United States, specjalna publikacja Amerykańskiego Towarzystwa Rybołówstwa nr 27.
- Copp G. H. , Wesley K. J., Vilizzi L.(2005) Pathways of ornamental and aquarium fish introductions into urban ponds of Epping Forest (Londyn, Anglia): the human vector, *Journal of Applied Ichthyology* tom 21 wyd. 4, s. 263 - 274
- Copp GH, Garthwaite, R & Gozlan, RE (2005) (a) Risk identification and assessment of non-native freshwater fishes: concepts and perspectives for the UK. CEFAS, science series technical report 129, 32
- Genovesi P, Shine C (2002) European Strategy on Invasive Alien Species . Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk . T-PVS (2003) 7 poprawione. 50 s. [http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/nature/Bern/IAS/Publication Strategy en.pdf](http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/nature/Bern/IAS/Publication%20Strategy%20en.pdf)
- Hulme PE (2007) Biological Invasions in Europe: Drivers, Pressures, States, Impacts and Responses. W: *Biodiversity Under Threat* (red. Hester R. & Harrison RM) s. 55-79, *Issues in Environmental Science and Technology*, 2007, 25 Royal Society of Chemistry, Cambridge.

- Jansson, K., Josefsson, M., Weidema, I. (2008): NOBANIS - Invasive Alien Species Fact Sheet - *Branta canadensis*. - Źródło: internetowa baza danych Północnoeuropejskiej i bałtyckiej sieci inwazyjnych gatunków obcych - NOBANIS www.nobanis.org, data dostępu 11/08/2009.
- Lockwood J.L., Cassey P. and Blackburn T.(2005) The role of propagule pressure in explaining species invasions *Trends in Ecology & Evolution*, 20, wyd. 5, maj 2005 r, s. 223-228.
- McNeely, J.A., H.A. Mooney, L.E. Neville, Schei, P., Waage, J.K. (red.) A global strategy on invasive alien species. IUCN Gland, Switzerland, and Cambridge, UK., in collaboration with the Global Invasive Species Programme. x+50s.
- Miller, C., Kettunen, M. & Shine, C. 2006. Scope options for EU action on invasive alien species (IAS) Sprawozdanie końcowe dla Komisji Europejskiej. Institute for European Environmental Policy (IEEP), Bruksela, Belgia. 109 s. + Załączniki. http://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/docs/2006_06_ias_scope_options.pdf
- Parrott, D., Roy, S, (2009) A preliminary assessment of non-native species pathway-the UK internet pet trade, Cental Science Laboratory: <http://www.nonnativespecies.org/documents/UK%20internet%20pet%20trade%20final%20report.pdf>
- Perrings, P. (2001) The economics of biological invasions. *Land Use and Water Resources Research* 1, 3, 1-9 <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/47851/2/paper01-03.pdf>
- Pether J, Mateo JA (2007) La Culebra Real (*Lampropetis getulus*) en Gran Canaria, otro caso preocupante de reptil introducido en le Archipelago Canario *Bol. Assoc. Herpetol. Esp* 18 s. 20-23
- Pimentel D, Zuniga R, Morrison D (2005) Update on the environmental and economic costs associated with alien-invasive species in the United States. *Ecol Econ* 52:273-288
- Ploeg, A., Bassleer, G. & Hensen, R.R. (2009) Biosecurity in the Ornamental Aquatic Industry. OFI educational publication 4, Ornamental Fish International (OFI), Fazantenkamp 5, Holandia.
- Roots, C. (2009) Domestication. Greenwood Press 194 s.
- Teillac-Deschamps P., Lorrilliere, R., Servais V., Delmas V., Cadi A. & Prevot-Julliard A. (2009) Management strategies in urban green spaces: Models based on an introduced exotic pet turtle. *Biological Conservation*, 142, s. 2258-2269.

ZAŁĄCZNIKI

ZAŁĄCZNIK I. Definicja zwierząt towarzyszących

Art. 1 *Europejskiej konwencji ochrony zwierząt towarzyszących*⁴³ stanowi, jak następuje: „jako zwierzę towarzyszące rozumie się każde zwierzę trzymane lub mające zostać w przyszłości nabyte przez człowieka i trzymane w jego bezpośrednim kontakcie domowym dla jego przyjemności i towarzystwa.”

Definicja ta została rozwinięta w „Sprawozdaniu wyjaśniającym”⁴⁴ do konwencji, w którym stwierdzono, że „definicja zwierzęcia towarzyszącego obejmuje:

- a. zwierzęta towarzyszące człowiekowi, w szczególności mieszkające w jego gospodarstwie domowym;
- b. zwierzęta przeznaczone do tego celu;
- c. zwierzęta trzymane do hodowli zwierząt przeznaczonych do tego celu;
- d. zwierzęta bezpieczeństwa i pierwsze pokolenie zwierząt pochodzące od zwierząt bezpieczeństwa.”

Na potrzeby oznakowania żywności „zwierzę domowe” lub „zwierzę towarzyszące” jest definiowane jako zwierzę niewykorzystywane do produkcji żywności, należące do gatunków karmionych, hodowanych lub trzymanych, ale niewykorzystywanych do spożycia przez ludzi⁴⁵. Zatem króliki są zwierzętami domowymi, kiedy są trzymane dla towarzystwa, ale nie wtedy, kiedy są hodowane na mięso; ta sama logika obowiązuje w przypadku hodowli kaczek.

Doraźna Grupa Ekspertów Technicznych (AHTEG) zdefiniowała zwierzęta domowe jako „zwierzęta hodowane dla (własnej) przyjemności lub towarzystwa”; pojęcie to powinno również obejmować „gatunki akwariowe i terrariowe” i dotyczyć zwierząt trzymanych przez osoby prywatne.”

Definicja zwierzęcia towarzyszącego wykorzystana w chorwackiej *Ustawie o ochronie zwierząt* jest następująca: każde zwierzę trzymane przez człowieka dla towarzystwa, ochrony, pomocy lub ze względu na zainteresowanie danym zwierzęciem⁴⁶;

Francuskie wyrażenie określające zwierzęta domowe to „*animaux de compagnie*”, zwierzęta towarzyszące.

Rada na rzecz Dobrostanu Zwierząt (Pet Welfare Council)⁴⁷ w Zjednoczonym Królestwie opisuje relacje między człowiekiem i zwierzęciem oraz przyczyny zastąpienia terminu „zwierzę domowe” terminem „zwierzę towarzyszące” w następujący sposób: „Choć, na przykład, patyczak lub żółw błotny nie jest tak aktywny w kontakcie z człowiekiem, jak pies lub kot, należy stworzyć i zaakceptować niebudzące wątpliwości relacje odpowiedzialności za dobrostan każdego zwierzęcia, które musi być traktowane, jak zwierzę towarzyszące, nie zaś wyłącznie jako symbol statusu, ozdoba czy zabawka.”

⁴³ <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Word/125.doc>

⁴⁴ <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/125.htm>

⁴⁵ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0124:FIN:EN:PDF>

⁴⁶ <http://www.prijatelj-zivotinja.hr/index.en.php?id=470>

⁴⁷ <http://www.cawc.org.uk/companion-animals>, wersja z dnia 6 kwietnia 2009 r.

Zatem wyrażenie to obejmuje wszystkie gatunki, które mogłyby zostać uznane za „zwierzęta towarzyszące”. Dopiero w ciągu ostatniego dziesięciolecia termin „zwierzęta towarzyszące” zaczął coraz częściej zastępować wyrażenie „zwierzęta domowe”. Pojęcia te należy traktować synonimicznie.

W niniejszym raporcie będzie się używać wielu taksonów w tym, ssaki, ptaki, gady, płazy, ryby i bezkręgowce trzymane w klatkach, ptaszarniach, akwariach, wiwariach i stawach, również karmionych żywą karmą.

Do jakich zwierząt niniejszy Kodeks nie ma zastosowania?

Noty wyjaśniające do konwencji stanowią, jak następuje:

„Wyłączone z tej definicji są, na przykład, zwierzęta trzymane na potrzeby produkcji żywności, wełny, skór lub futer lub dla innych celów hodowlanych, zwierzęta trzymane w zoo i cyrkach na pokazy oraz zwierzęta trzymane w celach eksperymentalnych i innych celach naukowych. Jednak, kodeks ten zawsze jest otwarty na kategorię psów pracujących (przykład – rozporządzenia wewnętrzne)”.

Kodeks nie stosuje się do:

- psów i kotów
- koni
- ptaków drapieżnych wykorzystywanych do polowań
- wykorzystania zwierząt w celach innych, niż dla towarzystwa, np. fretek w polowaniach, królików na mięso lub futro, szopów na futro, bernikli obroźnej jako zwierzyny łownej, odmian karpia ozdobnych lub żywej przynęty do wędkowania.
- organizmów modyfikowanych genetycznie⁴⁸
- znanych i/lub potencjalnie chorobotwórczych patogenów i pasożytów noszonych przez lub zakażających zwierzęta, kontrolowanych przez normy Światowej Organizacji Zdrowia Zwierząt (OIE)
- żywej przynęty

⁴⁸ Wnioski AHTEG

ZAŁĄCZNIK II. Krótka historia trzymania zwierząt w Europie

Człowiek od dawna trzymał zwierzęta jako źródło żywności, futer i dla towarzystwa (np. Roots, 2009).

- *Ssaki*

Dowody na trzymanie i oswojenie jako żywego pokarmu zwierząt takich, jak kozy i owce, można znaleźć na Bliskim Wschodzie już w 8000 r. p.n.e. Istnieje prawdopodobieństwo, że renifery były wypasane i na wół udomowione znacznie wcześniej.

Istnieją dowody potwierdzające, że już w 12 000 r. p.n.e. w Ameryce Północnej oswojano wilki. Koty zostały udomowione między 7500 a 2000 r. p.n.e. Oba gatunki mogły pierwotnie pełnić funkcje praktyczne przy wypasaniu bydła lub jego ochronie przed drapieżnikami, a także chronić ziarno przed szkodnikami. W późniejszych czasach większość kotów i psów była trzymana niemal wyłącznie dla towarzystwa. Dalsza część tekstu nie będzie dotyczyć tych gatunków, ponieważ Kodeks stanowiący przedmiot opisu ich nie dotyczy.

Przypuszcza się, że świnki morskie (*Cavia porcinus*) pochodzą z Ameryki Południowej (gdzie zostały udomowione około 500 r. p.n.e.). Do Europy zostały przywiezione przez hiszpańskich odkrywców w szesnastym stuleciu. Jedną z pierwszych właściolek miała być podobno królowa Elżbieta I (1533-1603).

Króliki europejskie (*Oryctolagus cuniculus*), wciąż używane również jako żywy pokarm, zaczęły być trzymane jako zwierzęta domowe w XIX stuleciu - do tego czasu zostały wprowadzone na tereny pierwotnie przez nie zamieszkałe.

Chomik syryjski (*Mesocricetus auratus*) został odkryty w 1839 r., zaś upowszechnił się jako zwierzę domowe w latach pięćdziesiątych dwudziestego wieku. Szczury (*Rattus norvegicus*) były trzymane jako zwierzęta domowe w XIX wieku.

W przypadku wielu gatunków trzymanyh jako zwierzęta domowe takich, jak tamiasy, świnki morskie, króliki i chomiki prowadzono hodowlę selektywną, by otrzymać wiele form o zróżnicowanym umaszczeniu i strukturze kostnej.

- *Ptaki*

Aleksandretta większa (*Psittacula eupatria*) i Aleksandretta obroźna (*Psittacula krameri*) zostały prawdopodobnie wprowadzone do krajów europejskich i śródziemnomorskich jako zwierzęta domowe około roku 350 p.n.e.

Mandarynka (*Aix galericulata*) została przywieziona z Chin do Wielkiej Brytanii w 1745 r. Bernikła kanadyjska (*Branta canadensis*) została wprowadzona jako ptak ozdobny przez króla Karola II w Londynie w 1665 r., a w Szwecji w 1929 r.

Papuzki faliste (*Melopsittacus undulates*), gatunek wywodzący się z Australii, po raz pierwszy trafił do Europy w 1840r. Hodowla selektywna umożliwiła wprowadzenie wielu odmian kolorystycznych. Nimfa (*Nymphicus hollandicus*) została wprowadzona do Europy w połowie dziewiętnastego wieku, od tego czasu również wyhodowano wiele odmian kolorystycznych.

- *Gady*

Trzymanie gadów jako zwierząt domowych ma w Europie długą historię, której początek wyznacza, być może, trzynastowieczna menażeria w Tower of London. W dziewiętnastym stuleciu prawdopodobnie hodowano pytony. Żółwie błotne hodowano w Europie już w siedemnastym wieku.

Duża część sprzedawanych gatunków była hodowana w niewoli. W wielu przypadkach popularne są różne odmiany kolorystyczne, np. albinosy.

W Zjednoczonym Królestwie uważa się, że hodowle gadów były najszybciej rozwijającym się sektorem hodowli zwierząt w ostatniej dekadzie. W około 1,5 mln gospodarstw domowych trzymane jest 8 milionów gadów i płazów. (Chris Newman, komentarz osobisty)

- **Ryby**

Karp pospolity (*Cyprinus Carpio*) był pierwotnie hodowany w Chinach do spożycia około 3000 r.p.n.e. Pierwsze kolorowe mutacje, które doprowadziły do wyhodowania niezwykle barwnych odmian tzw. „koi”, zostały po raz pierwszy zauważone w Japonii w latach dwudziestych dziewiętnastego wieku.

Pierwsze złote rybki, przodkowie współczesnej odmiany *Carassius auratus*, znaleziono w Chinach w czasach dynastii Czin (265-420 n.e.). Były one popularne w chińskich klasztorach za czasów dynastii Tang (618-907). Trzymanie złotych rybek w szklanych dzbanach wyłącznie w celach ozdobnych rozpowszechniło się za czasów dynastii Ming (1368-1644). Pierwsze złote rybki importowano do Europy (Portugalii) w 1611 r. (w stanie dzikim zaobserwowano je po raz pierwszy na Azorach w roku 1792). Do końca pierwszej połowy osiemnastego wieku akwaria ze złotymi rybkami i roślinami rozpowszechniono również w Europie.

Odmiana ozdobna o złotym ubarwieniu różni się znacznie od naturalnego, zielonkawego koloru odmian występujących w stanie dzikim. Dalsza selekcja zaowocowała powstaniem wielu odmian i kolorów. Często odmiany te coraz mniej przypominają typ dziki, są bardziej oswojone, zależne od człowieka i mniej zdolne do przeżycia w naturze.

Gupik (*Poecilia reticulata*), wywodzący się z północy Ameryki Południowej, Trynidadu i Barbadosu został po raz pierwszy odkryty w połowie dziewiętnastego wieku. Pierwsze okazy importowano do Europy na początku dwudziestego stulecia. Od czasu odkrycia, wyhodowano tysiące kolorów i odmian, znacznie różniących się od typu dzikiego.

Wielu gatunków używano do różnych innych celów, co spowodowało konieczność ich wypuszczenia na wolność w znacznych ilościach. Gupik był na przykład wykorzystywany do kontroli biologicznej populacji komarów, karp do produkcji żywności i wędkarstwa (to drugie doprowadziło do wydawania zezwoleń przez państwo na wypuszczanie bardzo kolorowych odmian koi oraz dzikich gatunków).

ZAŁĄCZNIK III. Społeczno-gospodarcze znaczenie posiadania zwierząt w Europie

Zwierzęta są ważną częścią społeczno-gospodarczej tkanki Europy.

Własność w Europie

Europejskie Stowarzyszenie Producentów Karmy dla Zwierząt (FEDIAF)⁴⁹ oszacowało w 2004 r., że zwierzęta są obecne w 62 milionach gospodarstw domowych na terenie Unii Europejskiej. Według danych stowarzyszenia, jest to 60 milionów psów, 56 milionów kotów, 35 milionów ptaków i 40 milionów innych zwierząt (z wyjątkiem rybek ozdobnych). Około 9 milionów gospodarstw domowych posiada akwaria – nie gromadzono danych na temat posiadania stawów ogrodowych.

W 2008 r. według danych szacunkowych prawie 240 milionów zwierząt domowych (z wyjątkiem ryb i gadów) w 17 krajach (Rosji, Francji, Włoszech, Niemczech, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii, Turcji, Polsce, Holandii, Republice Czeskiej, na Węgrzech, w Danii, Portugalii, Szwecji, Szwajcarii, Austrii i Norwegii)⁵⁰.

W Niemczech⁵¹ w roku 2008 liczbę zwierząt domowych szacowano na 8,2 mln kotów, 5,5 mln psów, 6,2 mln małych ssaków, 2 mln akwariów, 2,3 mln stawów ogrodowych oraz 0,4 mln terrariów w gospodarstwach domowych.

We Francji⁵² w 2008 r. zwierzęta były obecne w 51,2% gospodarstw domowych. Wśród posiadanych zwierząt było 10,7 mln kotów, 7,8 mln psów, 3,5 mln ptaków i 3,2 mln małych ssaków.

W 2008 r. w Zjednoczonym Królestwie Stowarzyszenie Producentów Karmy dla Zwierząt (*Pet Food Manufacturers Association - PFMA*)⁵³ szacowało, że 11 mln gospodarstw domowych posiada 23 mln zwierząt domowych (z wyjątkiem ryb) w tym 8 mln psów i podobną liczbę kotów, 2,3 mln małych zwierząt (w tym 1 mln królików i 0,5 mln świnek morskich), 1,6 mln ptaków i 2,7 mln innych zwierząt. Dziesięć procent (2,6 mln) gospodarstw domowych posiada akwaria a 8% (2,1 mln) – stawy ogrodowe. Badanie ankietowe English Housing Survey⁵⁴ w 2001 r. wskazało, że w samej Anglii może być o 3 miliony stawów ogrodowych więcej, niż szacowano.

Niektórzy właściciele zwierząt domowych posiadają tylko jedno zwierzę, np. papuzkę falistą, złotą rybkę, chomika syryjskiego itp., natomiast inni mają ich wiele (niekiedy tysiące osobników różnych gatunków) i są ekspertami od hodowli i rozmnażania zwierząt.

- Wartość ekonomiczna

W 2007 r. Euromonitor cytowany przez niemieckie stowarzyszenie handlowe ZZF⁵⁵ oszacował obrót detaliczny w sektorze zwierząt domowych i produktów powiązanych (w 17 wymienionych powyżej krajach) na kwotę 19,3 miliardów EUR. W tym czasie Krajowe Biuro

⁴⁹ www.fediaf.org, wersja z dnia 9 kwietnia 2009 r.

⁵⁰ http://www.zzf.de/dateiarchiv/ZZF_Marktdaten_Europa_2008.pdf

⁵¹ http://www.zzf.de/dateiarchiv/Rangliste_Heimtiere_2009.pdf, wersja z dnia 13 lipca 2009 r.

⁵² <http://www.facco.fr/- Population-animale-> wersja z dnia 13 lipca 2009 r.

⁵³ www.pfma.org.uk, wersja z dnia 9 kwietnia 2009 r.

⁵⁴ <http://www.communities.gov.uk/documents/corporate/pdf/145283.pdf> pg 102 - w 2377 spośród 17139 gospodarstw domowych właściciele stwierdzili, że założyli staw ogrodowy, by przyciągać dzięki gatunki.

⁵⁵ http://www.zzf.de/dateiarchiv/Ausgaben_Heimtierbedarf_Europa_2007.pdf

Statystyczne Zjednoczonego Królestwa wykazało w temacie wydatków na rodzinę⁵⁶, że na artykuły dla zwierząt wydano w tym czasie kwotę 4264 miliardów GBP (6233 mld EUR). Podobnie, dane ze Szwecji na rok 2008 wskazują obrót w wysokości 800 mln EUR (Mats Danielsson, ZOORF (Szwedzkie Stowarzyszenie Handlowe), komentarz osobisty). Różne badania ankietowe mogą dotyczyć różnych działań. Celem niniejszego sprawozdania nie jest wyczerpujące badanie podstaw ekonomicznych branży, jest jednak jasne, że działalność gospodarcza związana z posiadaniem zwierząt ma wartość dziesiątków miliardów EUR. Znaczna część tej działalności jest generowana przez sprzedaż zarówno zwierząt, stanowiących przedmiot niniejszego Kodeksu, jak i powiązanych produktów (klatek, karmy, akwariów, terrariów, oczek wodnych itd.)

Według danych FEDIAF, europejski przemysł karmy dla zwierząt zatrudnia bezpośrednio 21 000 osób, pośrednio natomiast nawet 30 000. PMFA w Zjednoczonym Królestwie szacuje, że na terenie kraju przemysł ten zatrudnia 7 900 osób. W Zjednoczonym Królestwie LANTRA⁵⁷ szacuje, że sektor opieki nad zwierzętami zatrudnia niemal 50 000 osób.

Wiele zwierząt sprzedawanych jest w sklepach. Często wymaga to pozwolenia na handel. W przypadku otrzymania takiego zezwolenia, sklep jest codziennie odwiedzany przez wiele osób. Zatem handel jest w dużej mierze widoczny i dostępny dla wszystkich zainteresowanych. Jednak wysoce publiczny charakter tej działalności handlowej nie powinien być bezpośrednio utożsamiany z wysokimi obrotami.

- ***Korzyści zdrowotne i społeczne wynikające z posiadania zwierząt domowych***

Wiele badań wykazało znaczne korzyści zdrowotne i społeczne powiązane z trzymaniem zwierząt. Na przykład szacuje się, że trzymanie zwierząt zmniejszyło koszty leczenia w Narodowym Funduszu Zdrowia w Zjednoczonym Królestwie o miliard GBP w 1999 r.⁵⁸. Dostępne są wyczerpujące opisy korzyści płynących z posiadania zwierząt domowych, między innymi korzyści dla rozwoju dziecka, dobrostanu osób starszych oraz zdrowia fizycznego i psychicznego⁵⁹ ⁶⁰. Choć większość prac w tym zakresie dotyczy posiadania psów i kotów, korzyści są obserwowane nawet w przypadku takich form aktywności, jak patrzenie na ryby w akwarium (obniżenie ciśnienia krwi).

⁵⁶ http://www.statistics.gov.uk/downloads/theme_social/Family_Spending_2006/FamilySpending2007_web.pdf

⁵⁷ <http://www.lantra.co.uk/businesses/animal-care/industry-information/>

⁵⁸ <http://news.bbc.co.uk/1/hi/health/441483.stm> - Pets could save NHS £1bn a year. Wersja z dnia 12 sierpnia 2009 r.

⁵⁹ <http://www.propetsgroup.org.uk/PDFs/FINAL%20-%20Pro%20Pets%20Benefits%20of%20pet%20ownership%20April08%20mods.pdf> a także <http://www.propetsgroup.org.uk/PDFs/ProPets%208%20page%20booklet.pdf> Wersja z dnia 12 sierpnia 2009 r. –choć OATA jest członkiem organizacji Pro Pets, lista korzyści jest wymieniona w bibliografii.

⁶⁰ <http://www.deltasociety.org/Page.aspx?pid=333> - bibliografia

ZAŁĄCZNIK IV. USTAWODAWSTWO

Międzynarodowe

Działania prewencyjne i kontrolujące napływ inwazyjnych gatunków obcych są ujęte w różnych aktach prawnych i obejmują, między innymi:

- określone rozwiązania prawne dotyczące importu i wypuszczania gatunków do środowiska naturalnego;
- ustawodawstwo w zakresie dobrostanu zwierząt, przy założeniu, że wypuszczanie na wolność oswojonych zwierząt nie prowadzi do ich dobrostanu;
- rozwiązania prawne w zakresie zdrowia zwierząt – choroby i pasożyty zwierzęce są ujęte odrębnie od inwazyjnych gatunków. Tym niemniej, grupa AHTEG ujmuje je łącznie w tym zakresie.

Światowa Organizacja Handlu (WTO)

W ramach umowy sanitarnej i fitosanitarnej (SPS)⁶¹ członkowie Światowej Organizacji Handlu mogą podjąć środki ograniczające handel, by chronić zdrowie zwierząt i ludzi, lub ograniczać szkody na ich terytorium płynące z wejścia, zdomowienia lub rozprzestrzeniania szkodników. Te działania muszą być zgodne z zasadami SPS tj. być oparte na przesłankach naukowych, muszą być przejrzyste, stosowane tylko w niezbędnym zakresie oraz nie traktować w odmienny sposób obszarów o identycznych warunkach. SPS Światowej Organizacji Handlu przestrzega normy *Codex Alimentarius*, Światowej Organizacji Zdrowia Zwierząt (OIE) oraz Międzynarodowej konwencji ochrony roślin (IPPC) jako kompetentnych instytucji wytyczających międzynarodowe standardy. Jeżeli któryś z członków uważa, że doszło do naruszenia SPS, może przeciwstawić się członkowi, który dokonał naruszenia.

Światowa Organizacja Zdrowia Zwierząt (OIE)⁶²

OIE tworzy standardy w zakresie zdrowia zwierząt i międzynarodowego handlu, publikowane w Kodeksie Zdrowia Zwierząt Lądowych oraz Kodeksie Zdrowia Zwierząt Wodnych, a także w podręcznikach⁶³. Każdy z tych kodeksów wymienia poważne choroby i wywołujące je patogeny, które stanowią przedmiot troski w handlu międzynarodowym, sposoby ich identyfikacji, gatunki narażone, produkty, które mogą rozprzestrzeniać te choroby oraz standardy w zakresie certyfikacji i metodologii, za pomocą której kraje, strefy lub ich części mogą zadeklarować, że są wolne od patogenu. Patogeny są zróżnicowane – mogą to być wirusy, bakterie i grzyby, a także organizmy wielokomórkowe takie, jak *Gyrodactylus salaries*, przywra pasożytnicza głównie na łososiu atlantyckim.

Te standardy mogą być wykorzystane do kontroli wprowadzenia patogenów wymienionych na liście do danego kraju. Jeżeli dany kraj zdecyduje się na kontrolę, by zapobiec wprowadzeniu danego patogenu, stosuje on również kontrolę w odniesieniu do gatunków zagrożonych tym patogenem.

⁶¹ http://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/spsagr_e.htm, wersja z dnia 5 kwietnia 2011 r.

⁶² <http://www.oie.int/>, wersja z dnia 5 kwietnia 2011 r.

⁶³ <http://www.oie.int/international-standard-setting/overview/>, wersja z dnia 5 kwietnia 2011 r.

Niektóre choroby mające znaczenie dla handlu zwierzętami są ujęte na listach, np. wiosenna wiremia karpi (SVC), na którą narażone są liczne ryby ozdobne z rodziny karpowatych, wirus WSS (White Spot Syndrome Virus), zagrażający wszystkim gatunkom skorupiaków oraz *Batrachochytrium dendrobatidis*, zagrażający płazom. Zatem ruch zwierząt może być ograniczony w przypadku kontroli w zakresie wymienionych chorób.

Wiele spośród chorób wymienionych przez OIE jest kontrolowanych (lub nie) zgodnie z ustawodawstwem takim, jak dyrektywa w sprawie zdrowia zwierząt wodnych (WE 2008/66)⁶⁴.

Międzynarodowa konwencja ochrony roślin (IPPC)

Jako permanentnie działająca instytucja, uznana przez WTO, IPPE może opracować standardy, umożliwiające państwom ochronę przez wszelkimi czynnikami szkodliwymi dla roślin i produktów roślinnych. Standardy te mogą być wykorzystane jako podstawa restrykcyjnych kontroli importu.

Konwencja o różnorodności biologicznej (CBD)

Artykuł 8 lit. h⁶⁵ konwencji stanowi, że „każda umawiająca się strona w miarę możliwości i potrzeb... zapobiega wprowadzaniu, kontroluje lub tępi te obce gatunki, które zagrażają ekosystemom, siedliskom lub gatunkom. Decyzja Stron Konwencji nr VI/23⁶⁶ wprowadziła „Wytyczne w sprawie zapobiegania wprowadzeniu, wprowadzania i ograniczania obcych gatunków zagrażających ekosystemom, siedliskom lub gatunkom” (zwane dalej „wytycznymi”).

W wytycznych zdefiniowano „inwazyjne gatunki obce” jako „gatunki, podgatunki lub niższe taksony wprowadzone na tereny poza ich naturalnym występowaniem przeszłym lub obecnym, w tym ich dowolne części, gamety, nasiona, jaja, czy diaspory, które mogłyby przetrwać i, w konsekwencji, których wprowadzenie i/lub rozprzestrzenienie zagraża różnorodności biologicznej.”

Pośród licznych innych sposobów, Wytyczna nr 11 wskazuje przemysł zwierząt domowych jako sposób na mimowolne wprowadzenie gatunków poza ich naturalne tereny występowania.

W Decyzji VIII/27⁶⁷ z zadowoleniem przyjęto sprawozdanie Doraźnej Grupy Ekspertów Technicznych ds. luk i niespójności w międzynarodowych ramach regulacyjnych w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych (*ad hoc Technical Expert Group on Gaps and Inconsistencies in the International Regulatory Framework in Relation to Invasive Alien Species*). Ponadto, wskazano w niej kilka zagadnień, na których warto się skoncentrować. W odniesieniu do „zwierząt domowych, gatunków akwariowych, żywej przynęty, żywego pokarmu i nasion roślin” zachęcano w niej do podnoszenia świadomości, stworzenia kodeksów postępowania (w szczególności dotyczących pozbywania się niechcianych zwierząt domowych) oraz do kontroli importów oraz wypuszczania na wolność znanych inwazyjnych gatunków. W Decyzji IX/4⁶⁸ rozwinięto te kwestie dalej i wezwała do stworzenia przykładów najlepszych praktyk w zakresie „wprowadzania inwazyjnych gatunków obcych takich, jak zwierzęta domowe, gatunki akwariowe i terrariowe...”

⁶⁴ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:328:0014:0056:en:PDF>, wersja z dnia 5 kwietnia 2011 r.

⁶⁵ Text of the Convention at <http://www.cbd.int/convention/convention.shtml>

⁶⁶ <http://www.cbd.int/decision/cop/?id=7197> załącznik

⁶⁷ <http://www.cbd.int/decision/cop/?id=11041>

⁶⁸ <http://www.cbd.int/decision/cop/?id=11647>

W Wytycznych zawarto trzystopniowe hierarchiczne podejście, tj. zapobieganie, usuwanie i kontrolę. Obecny kod będzie odzwierciedlał hierarchię, w szczególności zapobieganie i usuwanie. Jeżeli te działania zawiodą, potrzebne będą długofalowe środki kontroli i środki ograniczające ryzyko.

Decyzja COPVI/23 cz.IV lit. a ust.10 Konwencji o różnorodności biologicznej wzywa strony i inne rządy do utworzenia „krajowych strategii i planów działania w zakresie inwazyjnych gatunków obcych” między innymi do (d) wzmocnienia współpracy pomiędzy, (e) podnoszenia świadomości zagrożeń oraz (f) ułatwienia zaangażowania wszystkich sektorów”. W szczególności wymienia się w tym kontekście opinię publiczną, sektor prywatny, mieszkańców oraz wszystkie sektory rządu.

Doraźna Grupa Ekspertów Technicznych⁶⁹ (AHTEG) podała do wiadomości, między innymi, że zidentyfikowała luki i niespójności w międzynarodowych ramach regulacyjnych odnośnie do „zwierząt domowych, gatunków akwariowych, żywej przynęty i żywego pokarmu”. Co za tym idzie, w dniach 16-18 lutego 2011 r. grupa AHTEG zebrała się w Genewie, by podnieść kwestie „ryzyka związanego z wprowadzeniem gatunków obcych jako zwierząt domowych, gatunków akwariowych i terrariowych, żywej przynęty i żywego pokarmu” (wersja robocza sprawozdania dostępna do oceny koleżeńskiej⁷⁰). Kluczowe omawiane kwestie i wnioski sformułowane przez grupę AHTEG zostały włączone do tekstu niniejszego Kodeksu.

Rada Europy

Artykuł 11 ust. 2 lit. b Konwencji Berneńskiej⁷¹ stanowi, że każda z Umawiających się Stron podejmie się ściśle kontrolować indukowanie gatunków obcych..

Wspólnota Europejska

Zwierzęta domowe są posiadane, a zatem stanowią czyjąś własność. Co za tym idzie, w wielu krajach właściciele mają prawo do niezakłóconego posiadania rzeczonych zwierząt. Właściciele mogą być pozbawieni własności tylko wtedy, gdy leży to w interesie publicznym⁷².

Artykuł 17 Europejskiej Karty Praw Podstawowych dotyczy prawa własności i stanowi, co następuje:

„Każdy ma prawo do władania, używania, rozporządzania i przekazania w drodze spadku mienia nabytego zgodnie z prawem. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym, w przypadkach i na warunkach przewidzianych w ustawie, za słusznym odszkodowaniem za jej utratę wypłaconym we właściwym terminie. Korzystanie z mienia może podlegać regulacji ustawowej w zakresie, w jakim jest to konieczne ze względu na interes ogólny”.

Artykuł 36 traktatu rzymskiego nie stanowi przeszkody dla stosowania zakazów lub ograniczeń przywozowych, wywozowych lub tranzytowych uzasadnionych, między innymi,

⁶⁹ <http://www.cbd.int/doc/meetings/sbstta/sbstta-11/information/sbstta-11-inf-04-en.pdf> Sprawozdanie Doraźnej Grupy Ekspertów Technicznych na temat luk i niespójności w międzynarodowych ramach regulacyjnych w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych, Auckland, Nowa Zelandia, 16-20 maja 2005 r.

⁷⁰ <http://www.cbd.int/doc/meetings/ais/ahteg-ias-02/official/ahteg-ias-02-03-en.doc>

⁷¹ <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/104.htm> KONWENCJA O OCHRONIE GATUNKÓW DZIKIEJ FLORY I FAUNY EUROPEJSKIEJ ORAZ ICH SIEDLISK

⁷² http://ec.europa.eu/justice_home/unit/charte/en/charter-freedoms.html

względami „ochrony zdrowia i życia ludzi i zwierząt lub ochrony roślin...” Jednak takie działania nie mogą „stanowić środka arbitralnej dyskryminacji ani ukrytych ograniczeń w handlu między państwami członkowskimi”.⁷³

Sztuczne ograniczenia dla handlu są, ogólnie rzecz biorąc, zabronione zarówno na terenie UE, jak i poza nim. Jednak porozumienie Światowej Organizacji Handlu w sprawie stosowania środków sanitarnych i fitosanitarnych zezwala członkom na ochronę przed chorobami zwierząt i roślin oraz szkodnikami. Podobnie, art. 36 zezwala państwom członkowskim UE na ochronę zdrowia i życia gatunków lub odmian. W tym kontekście doszło do sporu między pszczelarzami i rządem duńskim co do naruszenia przepisów duńskiego prawa zakazujących hodowli na wyspie Laeso pszczołami innych gatunków, niż te należących do podgatunku *Apis mellifera mellifera* (pszczoła zachodnio-środkowoeuropejska). Postępowanie w sprawie toczyło się najpierw przed sądem duńskiej jurysdykcji Kriminalret i Frederikshavn, następnie sprawa została rozpatrzona przez Europejski Trybunał Sprawiedliwości⁷⁴. W wyroku zakazano hodowli pszczoły włoskiej na wyspie, ponieważ zagrażała ona rodzimemu gatunkowi *Apis mellifera mellifera*.

„Środki ochrony rodzimej populacji zwierząt o odrębnej charakterystyce przyczyniają się do utrzymania różnorodności biologicznej poprzez zapewnienie przetrwania tej populacji, ich celem jest zatem ochrona życia tych zwierząt.

Z perspektywy ochrony różnorodności biologicznej, nieistotne jest, czy obiekt podlegający ochronie jest odrębnym podgatunkiem, odmianą dowolnego gatunku czy zaledwie kolonią lokalną, o ile rzeczona populacja posiada cechy odróżniające ją od innych, a zatem uznane za warte ochrony przed ryzykiem wyginięcia, lub, nawet, gdy takie ryzyko nie istnieje, by służyły interesom nauki lub innym interesom w zakresie ochrony czystej populacji w danej lokalizacji.” Sprawa dotyczyła prawa kilkunastu pszczelarzy w niewielkim obszarze, poniesione koszty były znaczne. Jeżeli podejmowano działania w przypadku, gdy gatunek miał wielu właścicieli na dużym obszarze, przed podjęciem akcji zwykle dokonywano oszacowania ewentualnych kosztów działań.

W ostatnim sprawozdaniu (Miller i in. 2006)⁷⁵ stwierdzono, że spośród 27 państw członkowskich:

- 20 ma określone przepisy w zakresie importu i eksportu inwazyjnych gatunków obcych.
- 16 (Cypr, Francja, Niemcy, Grecja, Irlandia, Włochy, Litwa, Luksemburg, Malta, Holandia, Portugalia, Słowacja, Słowenia, Hiszpania, Szwecja i Zjednoczone Królestwo) ma przepisy, zróżnicowane pod względem zakresu i celu, dotyczące posiadania i/lub handlu potencjalnymi inwazyjnymi gatunkami obcymi (Miller i in. 2006). Odnotowano, że nie wszystkie państwa członkowskie prowadzą kontrole w tym zakresie, i że kontrole prowadzone w sąsiadujących państwach nie są spójne.
- 26 państw członkowskich (z wyjątkiem Grecji) prowadzi kontrole zapobiegające wypuszczaniu inwazyjnych gatunków obcych na wolność. Pojawiają się rozbieżności pomiędzy poszczególnymi państwami członkowskimi, w tym (choć nie tylko) w zakresie

⁷³ http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992E/tif/JOC_1992_224__1_EN_0001.pdf

⁷⁴ Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 3 December 1998 http://eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&numdoc=61997J0067&lg=en

⁷⁵ http://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/docs/2006_06_ias_scope_options.pdf

gatunków podlegających kontroli oraz wyjątków, różnych poziomów kontroli gatunków wodnych i lądowych oraz przypadkowego, lub wynikającego z zaniedbania, wypuszczania tych gatunków na wolność. Niniejszy Kodeks zapewni wspólną, jednolitą normę obowiązującą na terenie Europy, stanowiącą, że żaden gatunek zwierząt domowych nie może być wypuszczany na wolność.

- 19 państw posiada środki w zakresie obowiązkowej kontroli i usuwania.

Działania te nie zawsze przeprowadzane są na poziomie krajowym, często mają zasięg regionalny lub lokalny. O ile wypuszczanie zwierząt na wolność jest zasadniczo kontrolowane, należy zadać sobie pytanie o poziom znajomości i zrozumienia praw w tym zakresie przez obywateli.

Rozporządzenie Wspólnoty Europejskiej (WE) w sprawie handlu dziką fauną i florą⁷⁶ umożliwia kontrolę na podstawie art. 4 ust.6 lit. d: „gatunki, w odniesieniu do których ustalono, że wprowadzenie żywych okazów do naturalnego siedliska Wspólnoty stanowiłoby zagrożenie środowiskowe dla dzikich gatunków fauny i flory rdzennych dla Wspólnoty”. Na tej podstawie zakazano importu czterech gatunków, tj. *Oxyura jamaicensis*, *Trachemys scripta elegans*, *Chrysemys picta* i *Rana catesbeiana*⁷⁷.

Artykuł 22 lit. b dyrektywy siedliskowej⁷⁸ stanowi, że państwa członkowskie: zapewniają, aby celowe wprowadzenie do stanu dzikiego dowolnego gatunku, który nie jest rodzimy na ich terytorium było uregulowane w taki sposób, by nie zaszkodzić siedliskom przyrodniczym w obrębie ich naturalnego zasięgu lub dzikiej rodzimej faunie i florze oraz, jeśli uznają to za konieczne, wprowadzają zakaz takiego wprowadzenia. Otrzymane wyniki oceny zostają przekazane do wiadomości komitetu.

Ramowa Dyrektywa Wodna nakłada na państwa członkowskie wymóg osiągnięcia dobrego stanu ekologicznego wód powierzchniowych. To wymaga, by ingerencja człowieka była minimalna. Co za tym idzie, niezbędne jest utrzymanie warunków chemicznych, fizykochemicznych i hydromorfologicznych niezbędnych do utrzymania odpowiednich gatunków. Inwazyjne gatunki mogą to utrudnić lub wręcz uniemożliwić⁷⁹.

W myśl art. 11 dyrektywy „ptasiej”⁸⁰ państwa członkowskie zapewniają, aby wprowadzenie gatunków ptactwa które nie występują naturalnie w stanie dzikim na europejskim terytorium państw członkowskich nie naruszało miejscowej flory i fauny. W tym celu konsultują się z Komisją.

⁷⁶ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997R0338:EN:NOT> Rozporządzenie Rady (WE) nr 338/1997 z dnia 9 grudnia 1996 r. w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi

⁷⁷ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1992L0043:20070101:EN:PDF> Rozporządzenie Komisji (WE) nr 359/2009 z dnia 30 kwietnia 2009 r. zawieszające wprowadzenie do Wspólnoty niektórych gatunków dzikiej fauny i flory

⁷⁸ <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:110:0003:0026:EN:PDF> – Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory

⁷⁹ <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:327:0001:0072:EN:PDF> Dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej

⁸⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31979L0409:en:NOT> Dyrektywa Rady council directive 79/406/EWG w sprawie ochrony dzikiego ptactwa

Rozporządzenie WE nr 708/2007 w sprawie wykorzystania w akwakulturze gatunków obcych i niewystępujących miejscowo wprowadziło działania, mające na celu ograniczenie ryzyka ekologicznego związanego z przemieszczaniem się gatunków niewystępujących miejscowo w akwakulturze. Działania te obejmują wymóg otrzymania pozwolenia na takie przemieszczanie, a także działań prewencyjnych takich, jak kwarantanna i działania monitorujące⁸¹.

Najnowszy dokument dotyczy wsparcia technicznego dla WE w zakresie wypracowania strategii dotyczących inwazyjnych gatunków obcych⁸².

Ustawodawstwo krajowe

Kontrole wypuszczania gatunków na wolność mogą być ujęte zarówno w uregulowaniach dotyczących dobrostanu zwierząt, jak i tych dotyczących ochrony. Każde podejście zilustrowano przykładami, poniższy opis nie ma stanowić wyczerpującego lub pełnego opisu wszelkich uregulowań w państwach członkowskich Rady.

W przypadku niektórych grup zwierząt, na przykład ryb, z powodu ich znacznej, długotrwałej wartości ekonomicznej, w wielu krajach istnieją rozbudowane uregulowania dotyczące zarówno ryb występujących w stanie dzikim, jak i akwakultury. Mając powyższe na uwadze, niektóre gatunki, często łowione wędką, np. karp (*Cyprinus carpio*) i pstrąg tęczowy (*Onchorynchus mykiss*) nie są rodzime. Przynajmniej z historycznego punktu widzenia, nawet jaskrawo ubarwione koi były wykorzystywane w rybołówstwie za zgodą odpowiednich władz. Podnoszeniu świadomości może sprzyjać unikanie sprzecznych komunikatów przez władze – zatem albo wypuszczanie gatunków ozdobnych na wolność jest dopuszczalne, albo nie.

Chorwacka ustawa o ochronie zwierząt⁸³ jest przykładem tego, w jaki sposób elementy zarówno dobrostanu zwierząt, jak i ich ochrony spletają się ze sobą, by sformułować jasny przekaz, że żadne zwierzę domowe nie powinno być wypuszczane na wolność.

Artykuł 5 ustawy stanowi, co następuje:

Właściciel zwierzęcia nie może:

1. porzucać zwierzęcia domowego, towarzyszącego lub oswojonego zwierzęcia dzikiego trzymanego pod kontrolą,
2. wypuszczać hodowanego lub wychowywanego dzikiego zwierzęcia na wolność, o ile nie jest ono przygotowane do przetrwania w takim środowisku, zgodnie z określonymi uregulowaniami,
3. zadawać bólu, cierpienia i ran zwierzętom podczas szkolenia

Rząd szkocki rozważa obecnie wdrożenie podobnych ogólnych założeń co do zakazu wypuszczania gatunków na wolność⁸⁴.

⁸¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007R0708:EN:NOT>

⁸² Shine, C., Kettunen, M., Genovesi, P., Gollasch, S., Pagad, S. & Starfinger, U. 2008. Technical support to EU strategy on invasive species (IAS) – Policy options to control the negative impacts of IAS on biodiversity in Europe and the EU (raport końcowy dla Komisji Europejskiej). Institute for European Environmental Policy (IEEP), Bruksela, Belgia. 104 s. + Annexes http://www.ieep.eu/assets/450/ias_policyoptions.pdf

⁸³ <http://www.prijatelj-zivotinja.hr/index.en.php?id=470>

Angielskie⁸⁵, szkockie⁸⁶ i niemieckie⁸⁷ prawo zobowiązuje właścicieli do zaspokajania potrzeb zwierząt trzymany pod kontrolą. Powyższe obejmuje również potrzebę właściwego środowiska, diety oraz ochronę przed bólem, cierpieniem, obrażeniami i chorobą. Jak już stwierdzono w innych dokumentach, istnieje prawdopodobieństwo, że większość zwierząt domowych wypuszczanych na wolność trafia na warunki, których nie jest w stanie tolerować lub drapieżniki, których nie jest w stanie uniknąć. Tak, czy inaczej, zwierzęta te spotyka nieuchronna, a czasem powolna śmierć.

NIEPOŻĄDANE SKUTKI

Kiedy wprowadzono zakaz importu gatunku *T. scripta elegans* w ramach przepisów WE dotyczących handlu gatunkami dzikiej fauny i flory, jednym ze skutków było zaspokojenie popytu przez import większych, bardziej agresywnych gatunków żółwi słodkowodnych. Ten niepożądany skutek można byłoby przewidzieć, o ile nastąpiłoby większe zaangażowanie interesariuszy.

Zakaz hodowli, choć zdaje się być rozwiązaniem kusząco prostym, jak również działania doń prowadzące, mogą odnieść skutek odwrotny od zamierzonego, szczególnie, jeżeli gatunek funkcjonuje od jakiegoś czasu jako zwierzę domowe i jest dosyć popularny. Niezbędna jest jasna, spójna i zwięzła komunikacja między wszystkimi interesariuszami, w przeciwnym razie, niezależnie od zakładanych celów, ostateczne wyniki mogą być inne, niż przewidywano.

Mnóstwo czasu, kosztów i zasobów może być poniesionych w przypadku rozwiązań prawnych związanych z posiadaniem pewnych zwierząt lub odpowiednio zakazem ich posiadania, ujętym w bardziej praktyczny sposób. Lepsza komunikacja może pozwolić uniknąć tego typu scenariuszy.

Wielu właścicieli może ignorować przepisy dotyczące posiadania zwierząt lub mogło je ignorować w przeszłości. Takie działania mają zatem nikły efekt praktyczny i prowadzą do obniżania rangi samych przepisów. W Zjednoczonym Królestwie departament środowiska, żywności i rolnictwa (*Department of Environment Food and Rural Affairs – DEFRA*) odnotował, na przykład, „istotne dowody na zaistnienie okoliczności potwierdzających roszczenia dotyczące poziomu niezgodności” z ustawą o niebezpiecznych dzikich zwierzętach z 1976 r. (*Dangerous Wild Animals Act – DWAA*). Wielu obywateli uważało, że celem ustawy, zarządzanej przez setki rad okręgowych, z których każda stosowała inne standardy i reprezentowała inne poglądy polityczne, było w istocie objęcie ochroną gatunków, o których dobrostan się obawiano, nie zaś troska o bezpieczeństwo publiczne. W 2008 r. opublikowano sprawozdanie, w którym lista została poprawiona, by „ograniczyć zakres obowiązywania ustawy do gatunków, które panel ekspertów uznał za rzeczywiste zagrożenie dla społeczeństwa”^{88 89}.

Istnieją dowody pośrednie, że w latach 70. i 80. XX wieku niektóre gatunki wymienione w ustawie były wypuszczane na wolność. W obszarach wiejskich Zjednoczonego Królestwa po wejściu

⁸⁴ <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2009/06/17133414/0> - Wildlife and Natural Environment Bill - Consultation Document

⁸⁵ http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2006/pdf/ukpga_20060045_en.pdf - Animal Welfare Act 2006 see Articles 4 and 9

⁸⁶ http://www.opsi.gov.uk/legislation/scotland/acts2006/pdf/asp_20060011_en.pdf - Animal Welfare Act 2006 see Articles 19 and 24

⁸⁷

⁸⁸ <http://www.defra.gov.uk/wildlife-countryside/protection/dwaa/>

⁸⁹ <http://archive.defra.gov.uk/wildlife-pets/wildlife/protect/dwaa/review.htm>, wersja z dnia 14 kwietnia 2011 r.

w życie ustawy o niebezpiecznych dzikich zwierzętach, częściej stwierdzano występowanie dużych kotów w stanie dzikim. Twarde dowody są dość nikłe, natomiast pojedyncze okazy kota błotnego (*Felis chaus*) ginęły w wypadkach samochodowych^{90 91}.

W Norwegii od 1977 r. obowiązuje zakaz posiadania gadów. Jednak sprzedaż produktów wykorzystywanych w hodowli gadów systematycznie rośnie. Otwarte granice z Danią i Szwecją, a także krajowa hodowla amatorska umożliwiły zainteresowanym nabycie gadów. Hobby to „zeszło pod ziemię” i stało się znacznie mniej widoczne dla odpowiednich władz. Norweskie Stowarzyszenie Handlu Zwierzętami Domowymi (S. Fossa, komentarz osobisty) szacuje, że całkowita liczba gadów hodowanych w Norwegii wynosi ponad 100 000. Dane te są często cytowane przez media.

Z doświadczeń wynika zatem, że działania uznane przez hodowców za niewłaściwe, ze względu na niedostateczne umotywowanie, lub za nieproporcjonalne, mogą prowadzić do zwiększonej liczby nielegalnego wypuszczania na wolność wyżej wymienionych gatunków.

⁹⁰ <http://www3.hants.gov.uk/museum/biology/curiosities.htm>

⁹¹ http://scienceblogs.com/tetrapodzoology/2009/01/the_hayling_island_jungle_cat.php

ZAŁĄCZNIK V. PRZYKŁADY BIEŻĄCYCH INICJATYW

Rząd

Polityka Wielkiej Brytanii w zakresie inwazyjnych gatunków obcych została poddana ocenie grupy składającej się z przedstawicieli rządu, agencji rządowych, organizacji pozarządowych oraz wybranych stowarzyszeń branżowych z sektora prywatnego. W kraju znajdują się doskonałe przykłady gatunków niewystępujących naturalnie w środowisku. Problemem tym zajmują się specjalne grupy robocze. Działanie takie zapewnia regularne kontakty pomiędzy agencjami rządowymi a interesariuszami w perspektywie długoterminowej. W tym zakresie miały miejsce pełne i otwarte wymiany poglądów. Mimo, że wypracowanie pełnej zgody nie zawsze jest możliwe, rośnie wzajemne zaufanie uczestników. Umożliwiło to podjęcie umowy i wypracowanie porozumienia pomiędzy różnymi organizacjami, które jeszcze kilka lat temu wydawałoby się niemożliwe.

Powołano sekretariat ds. gatunków obcych, odpowiedzialny przed międzyrządową Radą programową.

Z bezpośrednich doświadczeń autorów wynika, że jest to model wart rozważenia w innych krajach.

Irlandzki projekt w zakresie inwazyjnych gatunków jest wspólnym przedsięwzięciem Northern Ireland Environment Agency oraz National Parks and Wildlife Service, mającym na celu wdrożenie rekomendacji zawartych w sprawozdaniu na temat inwazyjnych gatunków z 2004 r. Jest to projekt, którego celem jest zaangażowanie interesariuszy w praktyczne aspekty zarządzania inwazyjnymi gatunkami obcymi⁹².

Handel

W ostatnim dziesięcioleciu liczne stowarzyszenia handlowe podjęły szereg inicjatyw mających na celu udzielanie informacji opinii publicznej na temat kwestii inwazyjnych gatunków obcych.

W Zjednoczonym Królestwie OATA wyprodukowało plakaty „Pet fish belong...” (Rybki akwariowe mają właścicieli)⁹³. Miały one uświadomić właścicieli i opinię publiczną, że miejscem dla ryb domowych są stawy ogrodowe i akwaria, a nie rzeki i jeziora. Opublikowano także plakat pt. “Keep your pond plants in the garden!” (Rośliny ze stawów ogrodowych trzymaj w ogrodzie)⁹⁴ który podkreślał potrzebę starannej utylizacji nadmiaru roślin usuniętych ze stawu. Ostatnio na plastikowych torebkach wykorzystywanych do transportu zakupionych organizmów wydrukowano następujący przekaz „ryb zakupionych w tej torbie nie należy pod żadnym pozorem wypuszczać na wolność, roślin ozdobnych zaś wysadzać w środowisku naturalnym”. W ostatnim roku, dla którego dostępne są dane na ten temat, sprzedano ponad 2 miliony takich toreb. OATA udostępnia również za darmo instrukcje online dotyczące opieki nad najważniejszymi gatunkami ryb ozdobnych. Zawierają one również poniższy tekst:

NIGDY NIE WYPUSZCZAJ DO ŚRODOWISKA NATURALNEGO ZWIERZĄT I ROŚLIN AKWARIOWYCH.

⁹² <http://www.invasivespeciesireland.com/>

⁹³ <http://www.ornamentalfish.org/aquanautconservation/petfishbelong.php>

⁹⁴ <http://www.ornamentalfish.org/aquanautconservation/invasiveplants.php>

Nigdy nie wypuszczaj do środowiska naturalnego zwierząt ani roślin zakupionych do domowego akwarium. Jest to nielegalne i w przypadku większości gatunków ryb oznacza przedwczesną, a często powolną śmierć, ponieważ nie są one gatunkiem rodzimym dla tego kraju. Zwierzęta i rośliny, które przetrwają, mogą stanowić zagrożenie dla środowiska.

W Stanach Zjednoczonych Ameryki organizacja *Pet Industry Joint Advisory Council* (PIJAC) współpracuje z agencjami rządowymi w projekcie zatytułowanym „Habitattitude”⁹⁵. Projekt ten promuje przekaz „Chrońmy środowisko naturalne – nie wypuszczajmy dzikich gatunków na wolność”. Program objął obecnie także grupy potencjalnie inwazyjnych gatunków obcych.

Tytuł projektu został wybrany, by podkreślić fakt, że tak jak pozytywne nawyki i postawy właścicieli akwariów i stawów ogrodowych mogą chronić siedliska, ich brak stanowi dla nich zagrożenie.

Podobny program PIJAC stworzono w Kanadzie⁹⁶.

OATA stworzyła zestaw pytań do samooceny oraz towarzyszące mu informacje, by wspierać zapobieganie rozprzestrzenianiu się chorób. Program „Biosecurity-Future proofing the industry” dostępny jest dla członków OATA oraz branży ryb ozdobnych (*Ornamental Fish Industry*, OFI).

Organizacja *Ornamental Fish International* wydała również książkę na temat bezpieczeństwa biologicznego (Ploeg i in.).

PIJAC USA odpowiada za *National Reptile Improvement Program*⁹⁷ oraz *Bd-Free Phibs Campaign*⁹⁸ - kampanię mającą na celu ograniczenie rozprzestrzeniania się i wpływu grzyba *Batrachochytrium dendrobatidis* (w skrócie „Bd”), powodującego chorobę grzybiczą skóry - *chytridiomycosis*.

Norweskie stowarzyszenie handlu zwierzętami domowymi (NZB) pracuje obecnie nad projektem w zakresie informacji dla branży dotyczących kwestii wypuszczania inwazyjnych gatunków do środowiska naturalnego. Projekt ten oparty jest częściowo na OATA, częściowo zaś nawiązuje do projektu *Habitattitude*. Jego częścią jest kampania informacyjna, której nośnikami są plakaty, broszury oraz strona internetowa. Projekt finansowany jest przez Dyрекcję ds. gospodarki środowiskowej. (S. Fossa, komentarz osobisty)

W Holandii Platforma na rzecz odpowiedzialnego posiadania zwierząt domowych (*Verantwoord Huisdierenbezit*) pracuje nad założeniem schroniska dla niechcianych zwierząt domowych. Zwierzęta oddane do schroniska mogą znaleźć nowych właścicieli. Pozwoli to również na pośrednictwo między właścicielami zwierząt domowych, którzy chcą mieć nowe zwierzę, a nowymi właścicielami zwierząt domowych. Autorzy programu mają nadzieję, że uda się w ten sposób zagwarantować dobrostan zwierząt i ograniczyć ich wypuszczanie na wolność. (A. Ploeg, komentarz własny).

⁹⁵ <http://www.habitattitude.net/>

⁹⁶ <http://www.habitattitude.ca/en/habitats/legislation/>

⁹⁷ <http://www.pijac.org/projects/project.asp?p=28>

⁹⁸ <http://www.pijac.org/projects/project.asp?p=26>

ZAŁĄCZNIK VI. Komentarz na temat DAISIE (*Delivering Alien Invasive Species Inventories for Europe*) - listy gatunków obcych w Europie i dla Europy

Działania podjęte pod auspicjami DAISIE rozwijane były przy wsparciu Komisji Europejskiej i stanowią „jedno okienko” w zakresie informacji na temat inwazji biologicznych w Europie.

Lista DAISIE składa się z około 130 stron, większość wymienionych na niej gatunków stanowią rośliny naczyniowe oraz bezkręgowce, których nie hoduje się jako zwierząt domowych. Lista może być postrzegana jako kompendium gatunków roślin i zwierząt, które zostały odnotowane poza naturalnymi obszarami występowania w Europie, niezależnie od tego, czy mają one potencjał inwazyjny, czy też nie. Zatem, niektóre gatunki, które mogą być trzymane jako zwierzęta domowe przez wyspecjalizowanych kolekcjonerów, a które występują na liście, nie mają realnego inwazyjnego potencjału w większości lub nawet we wszystkich krajach europejskich. Wśród nich wymienić można takie przykłady, jak: krokodyl kubański (*Crocodylus rhombifer*), pingwin południowoafrykański (*Spheniscus demersus*), bizon amerykański (*Bison bison*), cyjon (*Cuon alpinus*), oraz galago senegalski (*Galago senegalensis*).

Na liście dominują gatunki występujące naturalnie w jednej części Europy, które jednak były odnotowane poza naturalnym środowiskiem w innych jej częściach.

Niezależnie od tego, czy trafiły tam w sposób „naturalny” czy też nie, w większości przypadków pozostaje to w kwestii domysłów, jednak niektóre gatunki są popularnymi gatunkami zwierząt domowych, np. kumak (*Bombina bombina*), kameleon pospolity (*Chamaeleo chameleon*), europejski żółw błotny (*Emys orbicularis*), jaszczurka zielona (*Lacerta viridis*), żółw grecki (*Testudo hermanni*), hełmiatka (*Netta rufina*), dzwonec zwyczajny (*Carduelis chloris*), popielica (*Glis glis*), chomik europejski (*Cricetus cricetus*) oraz żeneta zwyczajna (*Genetta genetta*).

Na liście DAISIE znajdują się również gatunki zwierząt i roślin, które od dawna są komensalne z człowiekiem i są obecne w wielu krajach Europy niezależnie od regionu pochodzenia, np. mysz domowa (*Mus musculus*), szczur wędrowny (*Rattus norvegicus*) oraz szczur śniady (*Rattus rattus*), które są również popularnymi zwierzętami domowymi.

W podziale na wszystkie klasy kręgowców, na liście DAISIE znajdują się następujące gatunki zwierząt domowych:

Ssaki

Wśród 100 najbardziej inwazyjnych gatunków znajduje się dziewięć spośród 89 gatunków ssaków. Jednym z gatunków komensalnych z człowiekiem na całym świecie jest szczur wędrowny. Jest to również popularne zwierzę domowe. Przemysł zwierząt domowych nie ma realnego wpływu na rozmieszczenie gatunku oraz jego „dziką” populację. W przypadku kolejnych pięciu gatunków – szop pracz (*Procyon lotor*), jenot (*Nycteruetes procyonoides*), piżmak (*Ondatra zibethicus*), nutria (*Myocastor coypus*) oraz norka amerykańska (*Mustela vison*), dużą rolę odgrywa przemysł futrzarski. Wszystkie pięć gatunków trzymane jest przez prywatnych właścicieli hobbistów na terenie całej Europy, ale tylko jeden – szop pracz – jest dość popularnym zwierzęciem domowym.

Spośród pozostałych trzech gatunków jeleni wschodni (*Cervus nippon*) był w niemal wszystkich przypadkach celowo wypuszczany na wolność, by zwiększyć populację jeleni na wolności

i/lub uciekał z parków lub posiadłości prywatnych właścicieli. Jest to nieodmiennie popularny gatunek w takich posiadłościach, trzymany jest również na wybiegach przez niektórych prywatnych właścicieli. Obecnie uciezki pojedynczych egzemplarzy hodowlanych gatunków „dzikich” takich, jak ozdobne gatunki bażanta (*Phasianus colchicus*), np. bażant obroźny, nie mają większego wpływu na „problem” inwazyjnych gatunków.

Wiewiórka szara (*Sciurus carolinensis*) była w czasach wiktoriańskich najchętniej wypuszczanym na wolność gatunkiem, przy czym proceder ten był celowy i sankcjonowany prawnie. Wiewiórka szara jest trzymana - nielegalnie - jako zwierzę domowe (najczęściej „uratowane”) zarówno w Zjednoczonym Królestwie, jak i, przede wszystkim, w niektórych krajach na kontynencie europejskim, obecnie najczęściej we Włoszech.

Bez wątplenia jest to gatunek, którego hodowla powinna być ograniczona do specjalistów którzy mogą się wykazać odpowiednimi pomieszczeniami, zabezpieczeniami itd., uniemożliwiającymi uciezkę.

Ostatnim gatunkiem na liście jest burunduk (*Eutamias sibiricus*), jeden z najpopularniejszych małych ssaków hodowanych jako zwierzę domowe, powszechnie dostępny w sklepach z artykułami dla zwierząt, wylęgarniach i bezpośrednio od hodowców. Jest on popularny w całej Europie, podobnie, jak aleksandretta obroźna, ze względu na wiele odmian kolorystycznych (albinosy, białe, cynamonowe, beżowe itd.) Uciezki od indywidualnych właścicieli niewątpliwie przyczyniły się do rozwoju „dzikiej” populacji tego gatunku, natomiast jej liczebność jest wynikiem masowych uciezek od importerów. Tego typu sytuacje są najbardziej widoczne, chociaż w tym przypadku sytuacja sama się rozwiązała, przynajmniej częściowo, ponieważ hodowla w niewoli w Europie obniżyła ceny do tego stopnia, że niemal całkowicie wyeliminowała chęć importowania osobników żyjące na swobodzie.

Ptaki

Lista gatunków zawiera 172 pozycje, z których tylko cztery figurują wśród 100 najbardziej inwazyjnych, tj: bernikla kanadyjska (*Branta canadensis*), sterniczka jamajska (*Oxyura jamaicensis*), aleksandretta obroźna (*Psittacula krameri*) i ibis czczony (*Threskiornis aethiopicus*). Spośród powyższych tylko jeden gatunek, aleksandretta obroźna, jest zasadniczo zwierzęciem domowym i staje się inwazyjnym gatunkiem przede wszystkim, uciekając z prywatnych hodowli (lub z zoo). Dwa gatunki ptaków wodnych pochodzą przeważnie, jeżeli nie wyłącznie, z zoo i specjalistycznych kolekcji otwartych dla publiczności. Ponadto, przynajmniej w przypadku bernikli kanadyjskiej, w przeszłości zwierzęta te były celowo i zgodnie z prawem wypuszczane na wolność. Ponadto ibis czczony jest bardzo popularnym gatunkiem wystawianym w zoo, a także hodowanym przez wyspecjalizowanych hodowców prywatnych.

Aleksandretta obroźna jest bardzo popularnym gatunkiem zwierzęcia domowego, hodowanym w wielu odmianach kolorystycznych podobnie, jak papużka falista. Pojawia się głównie w kontekście wyspecjalizowanych wystaw, a także jako standardowy gatunek zwierzęcia domowego w pełnym znaczeniu tego słowa.

Gady

W tym przypadku również tylko jeden gatunek figuruje na liście stu najbardziej inwazyjnych gatunków, spośród 72 gatunków gadów. Jest nim popularny żółw czerwonolicy (*Trachemys scripta elegans*). Import tego gatunku do UE, podobnie, jak ma to miejsce w przypadku żaby ryczącej, jest

zakazany w myśl postanowień Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (CITES). Jedynym źródłem „wprowadzenia” był handel zwierzętami domowymi i trzymanie zwierząt towarzyszących. Jednak ustalono, że w Europie północnej gatunek ten nie może się rozmnażać, ze względu na zbyt chłodne i zbyt krótkie lato. Zatem w tej części Europy nie może on być uznany za inwazyjny w myśl powszechnie przyjętej definicji gatunku inwazyjnego. Jednak, na przykład w południowej Portugalii lub na Cyprze spełnia on kryteria tej definicji. Gatunek ten stanowi zatem dobry przykład gatunku, który nie spełnia wszelkich kryteriów w zakresie rekomendowanych wyników lub kontroli.

Żółw czerwonolicy jest również dobrym przykładem gatunku, w przypadku którego zakaz hodowli doprowadził do eskalacji problemu osobników wypuszczanych na wolność, zamiast go ograniczyć. W wielu przypadkach reakcją właścicieli na zakaz hodowli lub trzymania jest wypuszczanie zwierząt na wolność.

Płazy

Tylko jeden spośród 35 znanych gatunków płazów figuruje na liście stu inwazyjnych gatunków, tj. żaba rycząca (*Lithobates catesbiana*, znany wcześniej jako *Rana catesbiana*). Import tego gatunku jest zakazany postanowieniami Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (CITES). Bez wątplenia, niektóre gatunki zwierząt domowych wypuszczanych na wolność żyjących w stanie dzikim, zostały importowane w handlu akwariowym jako kijanki, ten jednak sposób wprowadzania nowych gatunków jest marginalny w porównaniu do ucieczek z farm hodowlanych dostarczających żabich udek do spożycia przez ludzi. W takich przypadkach dochodziło do rzeczywiście inwazyjnych przypadków, kiedy np. setki okazów uciekały do tego samego obszaru przez dłuższy okres czasu.

Ryby

Żaden z gatunków ryb słodkowodnych lub morskich wykorzystywanych w handlu akwariowym lub hobbystycznym nie figuruje na liście stu najbardziej inwazyjnych gatunków DAISIE. Odnotowano obecność słodkowodnego czebaczka amurskiego (*Pseudorasbora parva*), gatunku, który jeszcze kilkadziesiąt lat temu był rzadko trzymany jako gatunek ozdobny. Gatunek ten żyje głównie w wodach wzdłuż głównych cieków wodnych oraz wmieszał się w skupiska małych rodzimych ryb z gatunków słodkowodnych innych niż łososiowate.

Ozdobne gatunki wodne (w tym wykorzystywane do celów ozdobnych w jeziorach na terenie prywatnych posiadłości, niewielkich stawach ogrodowych oraz akwariach domowych) były zidentyfikowane jako odpowiedzialne za 9% wszystkich ekspansji importowanych zwierząt - wodnych gatunków obcych. 30% spowodowane było przez ekstensywną hodowlę ryb oraz połowy sportowe, 27% przez intensywną akwakulturę, 25% przez transport pasywny na jednostkach pływających. 1% spowodowany był wprowadzeniem i przemieszczaniem się gambuzji.

Wykorzystywanie w celach ozdobnych było powodem 6% wprowadzenia pomiędzy poszczególnymi państwami europejskimi.

Bezkregowce

Żadna pozycja na liście 100 najbardziej inwazyjnych gatunków nie dotyczy bezkregowców, które również nie odgrywają istotnej roli w hodowli i trzymaniu zwierząt domowych.

ZAŁĄCZNIK VII. Inne propozycje wynikające z konwencji o różnorodności biologicznej sformułowane przez grupę AHTEG

Poniższe zagadnienia zostały podjęte na spotkaniu grupy AHTEG oraz grupy ekspertów na Malcie (2011 r.). Każda może stanowić przydatny element składowy Kodeksu. Jednak, w przypadku ich podjęcia, należy zachować należytą staranność i upewnić się, że wysiłki i koszty wynikające z ich zastosowania odniosą pożądany skutek i będą proporcjonalne do odniesionych korzyści.

A. Umowy z klientem i karty danych

Umowy z klientami, którym sprzedano zwierzęta domowe i ich rejestracja były sugerowane jako potencjalnie użyteczne narzędzie ułatwiające kontakt z właścicielem na wypadek problemów i/lub zapewnienie, że istotne informacje dotyczące np. wymagań w zakresie opieki, zostały otrzymane w momencie sprzedaży.

Podejście to zostało przyjęte w ramach warunków udzielania standardowej licencji sklepom zoologicznym opracowanych przez stowarzyszenie samorządów lokalnych (*Local Government Association Standard Pet Shop Licence Conditions*) w Zjednoczonym Królestwie⁹⁹. Wymagają one od sprzedawców detalicznych rejestracji osób, którym sprzedają psy, koty, papugi i gatunki wymienione w Ustawie o niebezpiecznych dzikich zwierzętach (*Dangerous Wild Animals Act*). Niektórzy sprzedawcy próbują z własnej inicjatywy prowadzić rejestry wszystkich sprzedaży.

Jednak warto byłoby rozważyć następujące kwestie, zanim wymóg ten obejmie sprzedaż wszystkich gatunków:

- W UE dokonuje się około 50 milionów sprzedaży zwierząt domowych rocznie na terenie regionu, w całej Europie będzie to odpowiednio o dziesiątki milionów więcej. Jeżeli tego typu dane byłyby gromadzone i przechowywane średnio przez trzy lata, stanowiłyby olbrzymią bazę danych o osobach prywatnych. Nawet w przypadku średniej wielkości sklepu ze zwierzętami oznaczałoby to administrowanie ponad 10 000 kartami danych.
- Weryfikacja wiarygodności informacji udzielonych przez nabywców może okazać się niemożliwa. Opinia publiczna może być nastawiona nieprzychylnie do udzielania informacji osobistych oraz danych kontaktowych w momencie kupna, na przykład, ryby tropikalnej w Europie Północnej.
- Tworzenie rejestrów, ich katalogowanie, zestawianie, przechowywanie i niszczenie będzie bardzo czasochłonne.
- Cel gromadzenia tego typu informacji musiałby być przystępnie podany do wiadomości w momencie sprzedaży, w innym przypadku późniejsze wykorzystanie takich danych mogłoby napotykać na problemy ze względu na uregulowania w zakresie ochrony danych osobowych.
- Jeżeli takie dane byłyby zebrane i okazałyby się poprawne, czy pojedynczy okaz zwierzęcia znaleziony w stanie dzikim mógłby być powiązany z osobą indywidualną lub sklepem, w którym został sprzedany? Jeżeli nie, jaki byłby cel gromadzenia danych? Wielkość sprzedaży

⁹⁹ The Pet Animals Act 1951, Model Standards for Pet Shop Licence Conditions, The Local Government Association, LGMB Publications

poszczególnych gatunków można oszacować na podstawie rejestrów sprzedaży w sklepach ze zwierzętami (faktur).

B. Pozwolenia i licencje

Pozwolenia stanowią kolejną potencjalną metodę monitorowania właścicieli poszczególnych gatunków zwierząt. Istnieje wiele różnych systemów działania dających możliwość monitorowania właścicieli gatunków, np. przepisy art. 10 mające zastosowanie do handlu gatunkami wymienionymi w załączniku A do unijnych przepisów dotyczących handlu gatunkami dzikiej fauny i flory. Ustawa o imporcie żywych ryb (*Import of Live Fish Act, ILFA*)¹⁰⁰ w Zjednoczonym Królestwie nakłada zarówno na sprzedawcę detalicznego jak i na osobę prywatną posiadającą niektóre gatunki zwierząt obowiązek posiadania licencji - handel takimi gatunkami przestał istnieć. Przyczyny umieszczenia gatunków na liście ILFA są przeważnie rozumiane przez przedsiębiorców handlowych i zainteresowane osoby prywatne, gdyż mają one zastosowanie do handlu zwierzętami domowymi, są centralnie zarządzane przez jedną instytucję rządową, zaś poziom zgodności jest w tym przypadku wysoki.

Przykłady te wskazują, że proporcjonalne działania, dobrze zarządzane przy użyciu jednolitych standardów, rozumiane przez opinię publiczną, mają większe szanse na osiągnięcie pożądaných celów polityki.

W przypadku każdego systemu zezwoleń istnieje pewność kosztów administracyjnych, czy to na poziomie instytucji rządowych, czy też podmiotów wnioskujących o jego wprowadzenie. Należy podjąć starania, by upewnić się, że koszty będą proporcjonalne do określonych korzyści. Pozwolenia niekoniecznie określają, kiedy, gdzie i przez kogo dany okaz został wypuszczony na wolność, szczególnie, jeżeli system ma zastosowanie do gatunków popularnych wśród sprzedawców i właścicieli. Istnieją dowody, że kiedy stosuje się takie systemy do już posiadanych gatunków zwierząt, niektóre z nich mogą być wypuszczane przez właścicieli, którzy wolą uniknąć problemów związanych z procedurą administracyjną (por. załącznik V).

C. Certyfikacja

W zakresie odławiania ozdobnych gatunków wodnych, opieki nad nimi, a także dostarczania ozdobnych organizmów wodnych, utworzono w ostatnim dziesięcioleciu bardzo wiele różnych systemów certyfikacji, między innymi *Marine Aquarium Council (MAC)*¹⁰¹. Nie jest jasne, w jaki sposób tego typu system certyfikacji mógłby mieć zastosowanie również w kontekście inwazyjnych gatunków obcych. By system był skuteczny, mógłby wymagać, by eksporterzy dokonywali certyfikacji okazów zwierząt domowych pod kątem ich nieinwazyjności w krajach, do których byłyby eksportowane.

D. Trwałe oznaczanie

Zwierzęta mogą posiadać trwałą, niepowtarzalną identyfikację realizowaną poprzez różne techniki, w tym mikrozipowanie, tatuowanie, identyfikatory elektroniczne, zdjęcia indywidualnych cech skorupy, sierści lub piór.

Bazy danych mikrozipów i innych urządzeń identyfikujących są cyklicznie aktualizowane, korzystanie z nich jest dobrowolne. W niektórych krajach umożliwiają one właścicielom odnalezienie

¹⁰⁰ <http://www.efishbusiness.co.uk/formsandguides/ILFALeaflet.pdf>

¹⁰¹ <http://www.aquariumcouncil.org/>, wersja z dnia 14 kwietnia 2011 r.

zaginionych zwierząt. Niepowtarzalne identyfikatory dowolnego rodzaju mogą być wykorzystywane do ustalenia ostatniego zarejestrowanego właściciela zwierzęcia znalezionego na wolności. Zgodnie z unijnymi przepisami dotyczącymi handlu dzikimi gatunkami fauny i flory¹⁰², w przypadku niektórych okazów wymagana jest dodatkowa identyfikacja. W przypadku niektórych gatunków, np. arowany i żółwi, udało się to osiągnąć dzięki mikroczipom w dolnej brzusznej części pancerza na wysokości ok. 10 cm, lub dzięki rejestrom fotograficznym cech szczególnych i wzorów łusek żółwi w niektórych państwach członkowskich, np. w Niemczech (V. Fleming, komentarz osobisty). Zatem niepowtarzalne identyfikatory mogą ułatwić zarówno zwrócenie zwierzęcia właścicielowi, jak i ewentualną odpowiedzialność za wszelkie problemy, jakie zaistniały w wyniku ucieczki spod kontroli właściciela.

Zanim jednak zastosuje się te techniki na szerszą skalę, należy rozważyć praktyczność ich zastosowania, a także bilans kosztów i ryzyka, by zapewnić ich proporcjonalność.

Wiele zwierząt domowych, m.in. małe ryby tropikalne, ma niewielkie rozmiary. Mimo postępów w projektowaniu mikroczipów, ich wykorzystanie w przypadku tych zwierząt może rodzić pytania o dobrostan zwierząt, a także o długofalowe skutki wszczepienia czipu. Wiele gatunków zwierząt domowych lub ich grup jest przedmiotem handlu w regionach, w których nie mogłyby zostać inwazyjnymi gatunkami obcymi, np. gatunki tropikalne w obszarach Europy północnej – logistyka i koszty w przypadku takich zwierząt byłyby znaczne¹⁰³, korzyści natomiast – nikłe. Wiele zwierząt żyje relatywnie krótko, zatem zanim ustali się, że doszło do inwazji, okaz może już od dawna nie żyć, może również dojść do utraty mikroczipu lub innego identyfikatora. W takim przypadku również ustalenie osoby odpowiedzialnej jest trudne lub niemożliwe. Koszt zastosowanej techniki identyfikacji może znacznie przewyższać cenę zwierzęcia, co może doprowadzić do ograniczenia lub zaniechania handlu.

¹⁰² <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997R0338:EN:HTML> Art. 19

¹⁰³ Szacuje się, że w Zjednoczonym Królestwie sprzedawanych jest ponad 50 milionów ryb ozdobnych. Około 80% (lub prawdopodobnie więcej) z nich mogą stanowić gatunki tropikalne, koszt mikroczipów wynosiłby w tym przypadku 20 GBP za sztukę, zatem całkowity koszt przekroczyłby 800 milionów GBP. Wartość ta znacznie przekracza całkowite obroty w handlu rybami ozdobnymi, wynoszące 400 milionów GBP w handlu detalicznym.

ZAŁĄCZNIK VIII. Biogramy autorów

Jim Collins

Jim angażuje się w kierowanie grupami hobbystów od ponad dwudziestu pięciu lat. Od piętnastu pełni funkcję Sekretarza Generalnego Krajowego Stowarzyszenia Prywatnych Właścicieli Zwierząt (*National Association of Private Animal Keepers, NPAK*). Przed kilkoma laty przyznano mu Dożywotnie Honorowe Członkostwo w Międzynarodowym Towarzystwie Herpetologicznym, przez wiele lat był także doradcą naukowym Krajowej Rady ds. Hodowli Ptaków (*National Council for Aviculture*). Jego zaangażowanie w handel zwierzętami domowymi jest relatywnie krótsze (ok. 10 lat) i częściowo niezależne, gdyż Collins pełni również funkcję konsultanta zoologicznego w organizacji *Pet Care Trust*. W ciągu ostatniego czterdziestolecia hodował wiele gatunków zwierząt – od kapibary do skorpionów cesarskich, tukanów wielkich, jenotów, boa argentyńskich, żab rogatych, żółwi śródziemnomorskich, wydr karłowatych i wielu, wielu innych!

Keith Davenport

Po uzyskaniu dyplomu z biologii morskiej i zoologii, Keith pracował na fermach rybnych, przez siedem lat wykładał w szkole rolniczej, gdzie był również odpowiedzialny za program pierwszych dziennych studiów w zakresie hodowli ryb ozdobnych. Przez ostatnie dwadzieścia lat pracował w Stowarzyszeniu Branży Ozdobnych Gatunków Wodnych (*Ornamental Aquatic Trade Association, OATA*). Przy tej okazji zajmował się kwestią inwazyjnych gatunków na wszystkich szczeblach, od lokalnych do globalnych. Jest odpowiedzialny za kilkanaście kampanii informacyjnych OATA oraz wspólnych kampanii OATA i rządu Zjednoczonego Królestwa.